

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

Наказ ректора про
затвердження теми

Шифр _____

До захисту допускається
завідувач кафедри

_____ І. І. Рекуненко

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

«Реалізація державної політики реформування закладів інституційного

догляду дітей та розвитку сімейних форм виховання»

(на прикладі Сумської міської територіальної громади)

за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»,

освітньо-професійна програма «Державна служба»

Студентки групи ДС.мз-21 Панок Ольги Анатоліївни

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр.

Кваліфікаційна робота магістра містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело _____ О.А. Панок

Науковий керівник

кандидат економічних наук, доцент
кафедри управління Опанасюк Ю.А.

Суми 2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Центр професійної та післядипломної освіти
Кафедра управління імені Олега Балацького

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач

кафедри _____

_____ І.І. Рекуненко

_____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ МАГІСТРА
за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування
(Державна служба) студенту групи ДС.мз-21

Панок Ольги Анатоліївни

(прізвище, ім'я, по батькові)

- Тема роботи** «Реалізація державної політики реформування закладів інституційного догляду дітей та розвитку сімейних форм виховання» (на прикладі Сумської міської територіальної громади), затверджена наказом по СумДУ № _____ від _____ 20____ р.
- Термін подання студентом закінченої роботи до 1 грудня 2023 року.
- Мета кваліфікаційної роботи:** теоретичне обґрунтування і розробка пропозицій щодо удосконалення реформування системи закладів інституційного догляду та виховання дітей, розвитку сімейних форм виховання в рамках реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей.
- Об'єкт дослідження:** процес реалізації державної політики у сфері реформування державних закладів інституційного догляду дітей та розвиток сімейних форм виховання.

5. **Предмет дослідження:** розвиток сімейних та альтернативних форм виховання дітей як основа реформи закладів інституційного догляду та виховання дітей.
6. Кваліфікаційна робота виконується на матеріалах: закони України, Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, посібники, підручники, оглядові статті та тези конференцій вітчизняних та зарубіжних авторів, інтернет-ресурси, нормативні-правові документи щодо організації та впровадження реформи деінституалізації, аналітичні й статистичні дані, звіти Міністерства соціальної політики України, Управління «Служба у справах дітей» Сумської міської ради, служби у справах дітей Сумської державної адміністрації.
7. Орієнтовний план кваліфікаційної роботи, терміни подання розділів керівникові та зміст завдань для виконання поставленої мети.

№ пор.	Назва розділу	Термін подання
I	Теоретичні засади впровадження реформи закладів інституційного догляду за дітьми	05.11.2023 р.
II	Механізми збереження, зміцнення та розвитку сімейних форм виховання як основа реформи деінституалізації	15.11.2023 р.
III	Аналіз результатів реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, удосконалення шляхів реалізації реформи	24.11.2023 р.

Зміст завдань для виконання поставленої мети кваліфікаційної роботи магістра:
 У розділі 1 студент повинен дослідити та охарактеризувати основні завдання та принципи впровадження реформи закладів інституційного догляду за дітьми, проаналізувати сучасні підходи державної політики щодо захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини;

У розділі 2 студент повинен здійснити аналіз передового міжнародного досвіду у сфері захисту прав дітей та забезпечення права на проживання в сімейному оточенні;

У розділі 3 студент повинен обґрунтувати (запропонувати) проблеми реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей та надати пропозиції щодо шляхів удосконалення реалізації реформи.

8. Консультації щодо виконання роботи:

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
1	Опанасюк Ю.А., кандидат економічних наук, доцент кафедри управління	25.09.2023	25.09.2023
2	Опанасюк Ю.А., кандидат економічних наук, доцент кафедри управління	02.10.2023	02.10.2023
3	Опанасюк Ю.А., кандидат економічних наук, доцент кафедри управління	10.10.2023	10.10.2023

9. Дата видачі завдання 25.09.2023 року.

Керівник кваліфікаційної роботи _____

(підпис)

(П. І. П/б)

Опанасюк Ю.А.

Завдання до виконання одержав _____

(підпис)

Панок О.А.

(П. І. П/б)

АНОТАЦІЯ

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи магістра становить 76 с., зокрема, 2 таблиці, 8 рисунків, 37 найменувань використаних джерел.

Питання захисту прав дітей у сучасному світі займає особливе місце у державній політиці розвинених країн. Наша держава узяла курс на реформування системи захисту прав дітей, зміну підходів до підтримки інституту сім'ї. Не зважаючи на значні зрушення у законодавчій сфері, залишається не вирішеним питанням проблема перебування значної кількості дітей у закладах інституційного догляду. Запущена у 2017 році реформа деінституалізації не дала бажаних результатів і була призупинена. Після аналізу ситуації, лише у 2023 році Україна з новими підходами, баченням робить рестарт реформування закладів інституційного догляду за дітьми.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування і розробка пропозицій щодо удосконалення реформування системи закладів інституційного догляду та виховання дітей, розвитку сімейних форм виховання в рамках реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей.

Відповідно до поставленої мети були вирішені такі *завдання*:

У магістерській роботі розкрито зміст, принципи, сучасні підходи, нормативне забезпечення політики держави у сфері захисту прав дітей в Україні, забезпечення права кожної дитини на проживання в родині.

Проаналізовано державну систему захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які потрапили у складні життєві обставини. Досліджено передовий європейський досвід розвитку сімейних форм виховання, окреслено шляхи удосконалення системи захисту прав дітей в Україні, Сумській міській територіальній громаді, визначено проблемні питання на шляху реформування закладів інституційного догляду за дітьми, запропоновано напрямки удосконалення реформи деінституалізації.

Доведено необхідність активної участі територіальної громади у підвищенні соціального благополуччя мешканців громади, як важливого

чинника забезпечення прав та законних інтересів дітей, з урахуванням потреб кожної дитини, удосконалення моделі реформування державних закладів для дітей соціально-вразливих категорій.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано методи аналізу, синтезу, порівняння, співставлень, конкретизації, узагальнення, аналогій, моделювання, методи планування («Дерево цілей», SWOT-аналіз).

Ключові слова. Деінституалізація, дитина-сирота, дитина, позбавлена батьківського піклування, дитина, яка потрапила у складні життєві обставини, захист прав дитини, найкращі інтереси дитини, патронат, соціальні послуги.

ЗМІСТ

ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ	
1.1. Історичні та наукові підходи формування державної політики у сфері захисту прав дитини.....	12
1.2. Нормативно-правове забезпечення прав дитини в Україні, функціонування система державних органів та установ.....	16
РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ	
2.1. Державна політика Швеції у сфері захисту прав дитини: впровадження ефективної моделі соціальних стандартів та гарантій.....	30
2.2. Сучасні підходи до реформування системи закладів інституційного догляду та виховання дітей в Україні.....	38
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ДІТЕЙ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ	
3.1. Здобутки та недоліки реформування державних закладів цілодобового перебування дітей в Україні	47
3.2. Аналіз ситуації впровадження реформи деінституалізації в регіоні, діяльність Управління «Служба у справах дітей» Сумської міської ради в сфері забезпечення прав дітей на проживання в сімейному оточенні, шляхи її удосконалення. Забезпечення розвитку та підтримки альтернативних форм сімейного виховання дітей (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, патронат).....	50
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	62
ДОДАТКИ.....	68

ВР – Верховна Рада України

СК – Сімейний кодекс України

ДІ – деінституалізація (реформа закладів інституційного догляду та виховання дітей)

КМУ – кабінет міністрів України

ВР – верховна рада України

МСП – Міністерство соціальної політики України

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України

МОН – Міністерство освіти і науки України

ДБСТ – дитячий будинок сімейного типу

ПС – прийомна сім'я

СЖО – складні життєві обставини

СМР – Сумська міська рада

ССД – служба у справах дітей

ВСТУП

Протягом останніх років ключовим питанням державної політики в Україні залишається проблема реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей. Наша держава взяла на себе зобов'язання підвищити відповідальність батьків за виховання, розвиток та навчання дітей, недопущення потрапляння їх у різноманітні державні заклади цілодобового перебування. Працює над розширенням та підвищенням якості надання освітніх, медичних та соціальних послуг українським родинам, розвитку альтернативних форм сімейного виховання дітей. Всіляко намагається реформувати (покращити) систему захисту прав дитини.

Україна стоїть на шляху євроінтеграції, основною вимогою якої є забезпечення права кожної української дитини на проживання в родині або умов максимально наближених до сімейних, та суттєве зменшення кількості дітей у закладах інституційного догляду. Невтішною є статистика, яка вказує, що на початок 2022 року кількість дітей, які знаходились у закладах інституційного догляду сягнула свого максимуму за всі роки української незалежності і склала більше 106 тисяч. Із них 92% - 87 тисяч дітей мають родину, 19 тисяч – діти-сироти. І це цифри без урахування наслідків воєнних дій в Україні.

Кардинально змінити ситуацію мало впровадження реформи деінституалізації. Проте, уже на перших етапах реформа мала суттєві недоліки та не відповідала очікуваним результатам. Саме тому, є актуальним сьогодні здійснення комплексного аналізу проблемних питань реформування, встановлення причинно-наслідкових зав'язків та пошук нових підходів, сучасних моделей ефективної державної політики у сфері захисту та гарантій прав дітей, як на державному рівні, так і в громадах.

Метою роботи є теоретичне обґрунтування і розробка пропозицій щодо удосконалення реформування системи закладів інституційного догляду та виховання дітей, розвитку сімейних форм виховання в рамках реалізації державної політики у сфері захисту прав дітей.

Відповідно до поставленої мети були вирішені такі *завдання*:

– досліджено та охарактеризовано основні завдання та принципи впровадження реформи закладів інституційного догляду за дітьми, проаналізовано сучасні підходи державної політики щодо захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини;

– здійснено аналіз передового міжнародного досвіду у сфері захисту прав дітей та забезпечення права на проживання в сімейному оточенні;

– проаналізовано причини потрапляння дітей у заклади інституційного догляду;

– доведено ефективність функціонування сімейних та альтернативних форм виховання та догляду дітей;

– охарактеризовано ключові проблеми у реформуванні закладів інституційного догляду та виховання дітей, запропоновано шляхи удосконалення реалізації реформи.

Предметом дослідження є розвиток сімейних та альтернативних форм виховання дітей як основа реформи закладів інституційного догляду та виховання дітей.

Об'єктом дослідження є процес реалізації державної політики у сфері реформування державних закладів інституційного догляду дітей та розвиток сімейних форм виховання.

Методи дослідження. У магістерській роботі використано методи аналізу, синтезу, порівняння, співставлень, конкретизації, узагальнення, аналогій, моделювання, методи планування («Дерево цілей», SWOT-аналіз).

Нормативно-правова база дослідження: закони України, Конституція України, Конвенція ООН про права дитини, Сімейний кодекс України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, посібники, підручники, оглядові статті та тези конференцій вітчизняних та зарубіжних авторів, інтернет-ресурси, нормативні-правові документи щодо організації та впровадження реформи деінституалізації, аналітичні й статистичні дані, звіти Міністерства соціальної політики України, Уповноваженого з прав дитини, Управління «Служба у справах дітей» Сумської міської ради, служби у справах дітей Сумської обласної державної адміністрації.

Аналітична робота виконувалася на базі Управління «Служба у справах дітей» Сумської міської ради (у тому числі під час проходження переддипломної практики). Брала безпосередню участь у реалізації заходів Програми з реалізації Конвенції ООН про права дитини Сумської міської територіальної громади на 2022-2024 роки та розробці Програми на 2025-2027 роки.

Практичне значення отриманих результатів базується на перегляді та переосмисленні підходів у сфері захисту прав дитини, розумінні проблемних питань та розробці дієвого алгоритму трансформації державних інституцій у сімейні чи наближені до сімейних форм виховання дітей.

Отримані аналітично-статистичні дані магістерської роботи можуть бути взяті до уваги Координаційним центром із розвитку сімейного виховання та догляду дітей, органами місцевої влади під час розробки Стратегії розвитку Сумської міської громади до 2030 року, бути враховані у Програмі соціально-економічного розвитку громади на 2024 рік, стати в нагоді викладачам та студентам вищих навчальних закладів, які дотичні до роботи з дітьми, у тому числі у сфері захисту прав дитини (соціально-спрямовані спеціальності).

Результати напрацювань висвітлено на апаратній нараді при начальнику Управління «Служба у справах дітей» СМР, засіданні Міждисциплінарної команди з ведення випадку дитини, влаштованої до патронатного вихователя, засіданні Колегії соціально-правового захисту дітей, зсіданні «круглого столу» для прийомних батьків та батьків-вихователів «Сучасні підходи та актуальні питання розвитку сімейних форм виховання», онлайн-нараді ССД ОДА для ССД області, регіональній зустрічі представників різних галузей, які працюють з дітьми, організованій Координаційним центром із розвитку сімейного виховання та догляду дітей у м. Полтава, робочій зустрічі представників ССД області, патронатних вихователів, організованій ЮНІСЕФ. Результати роботи були оприлюднені на конференції «Управлінські парадигми сталого розвитку та інклюзивного економічного зростання» м. Суми.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ

1.1. Історичні та наукові підходи формування державної політики у сфері захисту прав дитини.

Досліджуючи історію людства однозначно можна стверджувати, що по справжньому належна увага питанню захисту прав дітей почала приділятися лише у ХХ столітті. Кожна епоха диктувала свої правила життя та існування. На ставлення до дітей впливало безліч політичних, суспільних, економічних процесів. Проте, дитина ніколи не була у центрі уваги суспільства та держави, не сприймалася як важливий компонент прогресивного розвитку людства. Ніхто не вбачав у дітях будь-якої цінності, не було усвідомлення та розуміння необхідності вкладати та розвивати найкраще в дітях, створювати умови для їх розвитку.

Протягом багатьох століть державою, окремими суб'єктами робилися незначні кроки, пов'язані з покращенням становища дітей та узаконенням деяких елементарних прав, які впливали, як правило, з базових потреб дітей та спрощували життя суспільства.

Згідно з Великим тлумачним словником сучасної мови «захист» трактується як «заступництво, охорона, підтримка» (1).

У підручнику «Теорія держави і права», «як вказує (Скакун О.Ф., 2001), право - це зумовлена природою людини і суспільства формально визначена нормативна система регулювання суспільних відносин, яка виражає міру свободи особи, рівності і справедливості відповідно до суспільних, групових та індивідуальних інтересів і забезпечується заходами легального державного впливу, у тому числі можливістю державного примусу» (2, с. 96).

У своїй монографії «Права дитини в Україні» «дослідниця зазначає (Опольська Н.М., 2019), що проблема забезпечення прав дитини – одна з наболілих проблем людства. Діти, внаслідок вікових особливостей розвитку, становлять групу осіб, що характеризується наївністю, довірливістю, залежністю від інших осіб, піддатливістю до різних маніпуляцій та зловживань із боку дорослих. Вони є однією з найменш захищених верств населення» (3, с. 2).

Дослідження історії людства у сфері захисту прав має важливе значення для побудови сучасної ефективної системи захисту дітей, дає можливість використати дієві кейси з минулого та сприяє уникненню вже зроблених помилок у майбутньому.

За часів Київської русі діти взагалі не сприймалися як «суб'єкти права» (діти – «отроки» не мали права голосу у вирішенні будь-яких питань, у тому числі, які їх безпосередньо стосувались). Проте, у цей час можемо спостерігати прояви соціально-спрямованої державної політики. Під час правління Володимира Великого для сиріт, бідняків, жебраків було організовано безкоштовне харчування на «князівському дворі» (966 р.). Продовжували допомагати сиротам і наступники Володимира. З історичних джерел бачимо, що Ярославом Мудрим був створений перший заклад для сиріт, у якому за його кошти утримувались 300 юнаків. Проте, перші кроки захисту сиріт не мали державного характеру, це було виключно особисте бажання князів допомогти нужденним та знедоленим (4).

Слід відмітити, що «державні заклади» для дітей – притулки, активно почали створюватись на початку XVIII ст. Вони були, зазвичай, побудовані при церквах та монастирях. До них поміщували дітей-сиріт, незаконнонароджених дітей, безхатків, тощо. Утримувались вони за рахунок пожертв та коштів благодійників.

За часів українського гетьманства можна зустріти інформацію, яка стосувалася захисту майнових питань дітей козаків, шляхтичів, які загинули.

Пізніше, під час правління Катерини II почали створюватись виховні будинки, де дітей не тільки прихищали, але й почали навчати деяким ремеслам, щоб у майбутньому вони могли себе прогодувати. Таких установ було не багато, вони існували, як правило, у великих містах. Прийнятий нею указ «Заснування управління губерніями» (1775 р.) передбачав створення двох інституцій, на які було покладено функції опіки над малолітніми («дворянська опіка» та «сирітський суд»). У кінці XVIII ст. питання утримання дітей у вищевказаних закладах бере на себе держава.

У 1829 році було прийнято «Положення про дитячі притулки», яким передбачалось створення системи закладів (Катеринослав, Одеса, Херсон) для

піклування про дітей бідних. У великих містах ними опікувались особливі ради, а в губерніях та повітах – опікунства. Наглядав за їх діяльністю Комітет головного піклування дитячих притулків, який складався з видатних державних діячів.

Значно пізніше, аж на початку ХХ ст., інтерес до таких дітей починають виявляти громадські організації Києва, Харкова, Чернігова, Одеси, тощо. Було створено: Київське товариство землеробських колоній та ремісничих притулків, Чернігівське товариство опікування, Харківське товариство соціальної опіки, Товариство подання хворим у Києві. Вони утримували 99 притулків (5, с. 129).

Після революційних та воєнних подій в країні питанням сиріт почав займатись Народний комісаріат соціального забезпечення. Дітей-сиріт, безпритульних дітей влаштовували до дитячих будинків. Проте, не було досягнуто бажаних результатів у боротьбі з бездоглядністю, бродяжництвом та сирітством. По суті, у той час жодним чином мова не йшла про захист прав дітей, йшла боротьба на рівні держави з негативним соціальним явищем.

Значно ускладнилась ситуація в державі під час голодомору, другої світової війни та повоєнний час. Кількість дітей-сиріт, безпритульних дітей в Україні була колосальною – близько 1,3 млн. осіб. Щоб якимось чином вирішити цю проблему, у державі почала інтенсивно розвиватись мережа закладів інтернатного типу. З'явилися окремі установи для малюків (дошкільників) та більш старших дітей. Сотні тисяч дітей проживали у закладах інтернатного типу. У 50-х роках вперше держава бере на себе обов'язок у забезпеченні дітей одягом, взуттям, з'являються перші пільги та виплати для дітей-сиріт (6).

У 80-х роках ХХ століття у державі проходить значне реформування у всіх сферах. Відбуваються зміни і у функціонуванні системи захисту прав дітей. Державні посадовці, науковці працюють над створенням кардинально нової моделі піклування про дітей-сиріт. Результатом роботи, стало прийняття у 1988 році Радою Міністрів СРСР постанови «Про створення дитячих будинків сімейного типу». Передбачалось створення цілих містечок із ДБСТ, у яких могло проживати до 200 дітей. У ДБСТ виховувались діти від народження і до повноліття. Проживали вони у великих квартирах чи будинках. Кількість дітей у

ДБСТ становила не більше 10 вихованців. По суті, вперше держава створила систему, яка передбачала проживання дітей у сім'ї.

Впровадження принципово нових підходів у сфері захисту дітей дало свої позитивні результати. Ця форма сімейного влаштування дітей функціонує і в наш час, проте, потребує суттєвого оновлення та трансформації.

Поряд з цим, у радянські часи та й у часи незалежності України була створена та існує й донині велика кількість закладів інтернатного типу. Найпростіша форма влаштування та догляду за дітьми. На початок 2022 року в Україні нараховувалось 722 заклади інституційного догляду та виховання дітей, у Сумській області 19 закладів.

Перебування дітей у інституціях несе значну шкоду розвитку дитині, позбавляє її можливості отримати позитивний соціальний досвід проживання в родині та породжує ряд інших соціальних проблем у майбутньому. Важливим є усвідомлення та розуміння кожним членом суспільства та на рівні держави того постулату, що кожна дитина має гарантоване право на проживання в родині. І жоден заклад не може, яким би гарним він не був, дати «повноти сімейного виховання, турботи та любові».

Питанням захисту прав дітей займалась значна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як: В. Абраменкова, О. Балакірева, Г. Бевз, О. Безпалько, А. Богущ, Н. Гавриш, Дж. Гарбаріно, І. Голубєва, К. Девіс, І. Загарницька, І. Зверєва, А. Капська, Р. Картер, Я. Канторович, О. Квас, М. Лукашевич, Н. Максимова, Л. Нефьодова, Л. Обухова, В. Оржеховська, М. Осоріна, Ж. Петрочко, І. П'єша, Т. Семигіна, І. Сікорський, І. Трубавіна, Л. Українець, Т. Федорченко, В. Федяєва, І. Цибуліна тощо.

Так, у збірнику «Закони про дітей» «дослідник (Канторович Я.А.) зазначає, що суспільство в кожному епоху свого розвитку стоїть на тій сходинці прогресу, яку йому підготувала законодавча та суспільна турбота про молоде покоління, і має такий комплекс злочинців, який йому забезпечила законодавча та суспільна байдужість до дитячої особистості» (7, с. 44).

Тож, бути уважними та не байдужими до наших дітей, до їх потреб, цінувати їх, робити все заради їх щасливого, впевненого та самореалізованого майбутнього – значить дбати про майбутнє держави.

У своїй дисертації на тему «Державна політика у сфері забезпечення захисту прав дитини в Україні» «дослідниця (Цибуліна І.,) зазначає, що державна політика щодо захисту прав дитини має багаторічну історію, але аналіз свідчить про специфічність форм і методів її реалізації в різних країнах світу. Розробка шляхів удосконалення відповідних органів державної влади в Україні повинна базуватися на узагальненні міжнародного досвіду та врахуванні національних й історичних традицій народів України» (8, с. 171).

Аналізуючи європейську та українську систему захисту дітей, ми бачимо, що вона протягом століть формувалась досить повільно. Лише у ХХ столітті відбуваються значні зрушення, і питання захисту дітей виходить на державний рівень. Маємо значну законодавчу базу у сфері захисту прав та інтересів дітей, розроблено механізми, алгоритми діяльності під час вирішення того чи іншого питання. Проте, існує багато проблемних моментів (один із них реформування закладів інституційного догляду), які потребують сучасних та дієвих підходів у вирішенні.

1.2. Нормативно-правове забезпечення прав дитини в Україні, функціонування система державних органів та установ

Протягом свого існування людство намагалось упорядкувати своє життя шляхом прийняття правил та законів. Саме вони сприяють упорядкуванню життя людини та допомагають ефективно співіснувати людям.

Правило - це загальноприйнятий спосіб та порядок дій, певне положення, у якому відображено взірець діяльності або поведінки людини (9).

Право - це система загальнообов'язкових правил поведінки (норм права), які встановлює та охороняє держава для регулювання відносин в суспільстві (9).

Сутність права:

- право - особливий вид соціальних норм, що регулює усі сфери суспільних відносин;
- право - основа для виникнення держави;

- держава не може існувати без права;
- зовнішнім виявом права є юридичні документи (наприклад, закон);
- цінність права - це здатність права бути метою для задоволення потреб та інтересів людей (2).

Право реалізується через закони, які існують у державі.

Закон - це нормативно-правовий акт, який приймає парламент чи населення (референдум), має вищу юридичну силу для регулювання суспільних відносин (9).

Україна - правова держава, має сучасну законодавчу базу, яка спрямована на захист прав людей, зокрема і дітей.

На сайті Міністерства юстиції України зазначається, що «права людини починаються з прав дитини – це загальноприйнята норма в Європейському Союзі, це визнає і Україна. Захист прав дитини є одним із найважливіших пріоритетів у нашій державі, адже ставлення до дітей, рівень їхньої безпеки та захищеності у державі, стан їхнього всебічного розвитку є одним із показників цивілізованості та гуманності суспільства. Повноцінний та дієвий захист прав дитини є обов'язком держави. Права дитини – це певні спеціальні можливості, які необхідні людині віком до 18 років для існування і досягнення зрілості» (10).

«Дитина є суб'єктом права і, незважаючи на незначний вік, неповну цивільну дієздатність, має певний обсяг прав. Одним з основних її прав є право висловлювати свою думку та право на врахування думки щодо питань, які стосуються її життя. Закріплення цього права підкреслює, що дитина є особистістю, з думкою якої потрібно рахуватись, особливо при вирішенні питань, які безпосередньо її стосуються» (11) .

«Норми права (Цвік В.М., 2008) – це соціально обумовлене, спрямоване на регулювання суспільних відносин, обов'язкове для виконання правило поведінки, яке схвалюється або встановлюється державою та у своїй реалізації забезпечується рівнем свідомості державного примусу в разі порушення його вимог» (12).

Питання захисту прав дитини в Україні закріплено та регулюється Конституцією України (від 28.06.1996), Сімейним кодексом України

(від 26.12.2002), Конвенцією ООН про права дитини (від 27.09.1991 р.), Законом України «Про охорону дитинства» (від 26.01.2001 №2402-III), Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» (від 13.01.2005 №2342-IV), Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (від 24.01.1995 №20/95-ВР), Кримінальним кодексом України (2001р.), Цивільним кодексом України (2003р.), постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» (від 24.09.2008 №866), постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу» (від 26.04.2002 №564), постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про прийомну сім'ю» (від 26.04.2002 №565), постановою «Про затвердження Примірного положення про центр соціальної підтримки дітей та сімей» (від 16.11. 2016 р. № 834), постановою «Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною» (від 20.08.2021 р. № 893), указами Президента України та іншими нормативно-правовими актами.

Основним законодавчим актом, загальноприйнятим розвиненими країнами світу, є Конвенція ООН про права дитини. Стаття 3 якої проголошує, що «в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (13, с.1).

Держава має забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, і з цією метою вживає всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів» (13, с. 2).

Це нормативний документ, який закріплює ставлення до «дитини як самостійної, повноцінної і повноправної особистості, що володіє всіма правами і свободами та безумовний пріоритет інтересів дитини перед потребами держави, суспільства, сім'ї, релігії» (13, с. 3). Її ратифікували 193 країни світу.

Основним спеціалізованим нормативним актом, який визначає правовідносини у галузі охорони, реалізації та захисту прав дитини в Україні, являється Закон України «Про охорону дитинства». Він визначає «охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави» (14, с. 2).

У 2002 році Верховною радою України прийнято «Сімейний кодекс України», який «регулює сімейні особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, між батьками та дітьми, усиновлювачами та усиновленими, між матір'ю та батьком дитини щодо її виховання, розвитку та утримання» (15, с. 2). У Кодексі прописано механізми вирішення багатьох сімейних питань, які безпосередньо покликані захищати права дитини.

Аналізуючи законодавство України, слід відмітити, що державою передбачено вирішення багатьох проблемних питань, які стосуються життя дитини. На законодавчому рівні, у діяльності державних органів, судової системи спостерігаємо значні зрушення та позитивні тенденції. Це стосується і питання захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини. Постановами КМУ, МСП, МОЗ, МОН, указами президента регулюються питання надання допомоги таким дітям, розроблено алгоритми діяльності галузевих установ, гарантується надання матеріальної підтримки та забезпечення пільгами. Отже, законодавство України спрямовано на всебічний захист прав дітей.

Проблемним залишається питання комплексного оновлення законодавства. Зміни, які вносяться до певного нормативно-правового акту не завжди узгоджуються з іншими нормами. Так, наприклад вносяться зміни до постанови МСП, а пов'язана постанова МОЗ залишається старою. І державні установи різного підпорядкування здійснюють діяльність за різними принципами, нормами та правилами. На протязі багатьох років є питання, які мають вирішуватись, наприклад службою у справах дітей, згідно законодавства, проте державою не передбачено механізму, яким чином служба це має робити.

Зокрема, призначення двох опікунів над дитиною, надання довідки одному з батьків про те, що інший не бере участі у вихованні дитини для отримання додаткової оплачуваної відпустки (10 днів), відсутня процедура підтвердження місця проживання дитини, тощо. Тому, нашим законотворцям є над чим працювати та удосконалювати законодавство.

Система охорони дитинства і захисту прав дитини побудована в Україні, перш за все, як діяльність виконавчих органів місцевого самоврядування та обласних/районних державних адміністрацій. У цивільному та сімейному законодавстві поняття «орган опіки та піклування» застосовується в аспекті специфічних повноважень місцевих органів виконавчої влади в сфері захисту прав та представлення інтересів осіб, які не можуть представляти свої інтереси через малолітній або неповнолітній вік. Повноваження органу опіки та піклування, порядок його діяльності визначаються законами України (16). За часи незалежності нашої держави створено розгалужену систему держустанов, яка має стояти на захисті прав та інтересів дитини (17).

В Україні до основних суб'єктів державної політики у сфері захисту прав дітей входять: Верховна рада України, Президент України, Уповноважений Президента України з прав дитини, Кабінет Міністрів України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство охорони здоров'я України, Національна сервісна служба, Державна служба у справах дітей, комітети та підкомітети Верховної ради України, обласні, районні та міські військові адміністрації, суди, органи місцевого самоврядування, органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей, центри соціальних служб, Національна поліція та її спеціальні установи (приймальники-розподільники для дітей), загальноосвітні школи та заклади професійно-технічної освіти, центри соціальної реабілітації, Центри медико-соціальної реабілітації дітей, Центри соціально-психологічної реабілітації дітей, спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби, притулки для дітей, соціально-реабілітаційні центри (дитячі містечка), будинки дитини, благодійні фонди, організації, громадські організації, тощо.

Рисунок 1.1 – Схема органів державної влади у сфері захисту прав дітей.

Джерело: узагальнено автором на підставі законодавчих актів.

Найвищим органом законодавчої влади в Україні є Верховна рада. Саме вона приймає закони та ратифікує міжнародні акти, які стосуються захисту прав дитини. ВР України визначає основні напрями державної політики у всіх сферах, затверджує державні програми, Програми діяльності уряду, здійснює контроль за його роботою, призначає на посаду Уповноваженого з прав людини та Уповноваженого з прав дитини (18).

Важливе місце у сфері захисту прав дітей належить Президентові України, який своїми указами та розпорядженнями турбується про дотримання прав дітей. Здійснює контроль за діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування.

У 2011 році Указом президента України з метою забезпечення та створення належних умов для реалізації соціально-економічних, громадянських та культурних прав дітей створено інституцію Уповноваженого Президента

України з прав дитини. Таким чином, Україна виконала взяті на себе міжнародні зобов'язання у сфері захисту прав дитини (19).

Кожна дитина потребує особливого захисту та піклування. Уповноважений Президента України забезпечує виконання Президентом України конституційних повноважень щодо додержання конституційних прав дитини, дотримання Україною міжнародних стандартів та зобов'язань (19).

Діяльність Уповноваженого президента України з прав дитини як інституція не є абсолютно самостійною у своїй діяльності. Її функціонування відбувається шляхом безперервної взаємодії із Президентом України, який є гарантом додержання прав і свобод людини, а Уповноважений Президента України з прав дитини, у свою чергу, забезпечує здійснення Президентом України повноважень щодо забезпечення конституційних прав дітей (19).

Протягом останніх десятиліть видано низку Указів Президента України, які спрямовані на захист прав дітей: № 1163/2011 «Про питання щодо забезпечення реалізації прав дітей в Україні», № 609/2012 «Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року», № 312/2013 «Про додаткові заходи із забезпечення гарантій реалізації прав та законних інтересів дітей», № 791/2019 р. «Про деякі питання забезпечення прав та законних інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, розвитку та підтримки сімейних форм виховання дітей» та інші.

Питання захисту прав дітей є одним із першочергових завдань Кабінету Міністрів України та відповідних міністерств. Останніми роками створено ряд державних установ, які займаються важливими питаннями у сфері охорони дитинства.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2020 р. № 783 утворена Національна соціальна сервісна служба України. Це центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики і який реалізує державну політику у сфері соціального захисту населення, захисту прав дітей, здійснення державного контролю за дотриманням вимог законодавства під час надання соціальної підтримки та за дотриманням прав дітей (20).

Нацсоцслужба здійснює три основних функції:

- реалізація політики, соціального захисту населення і захисту прав дітей.
- здійснення державного контролю під час надання соціальної підтримки та захисту прав дітей.

- методичне забезпечення та координація дій органів влади і органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав дітей, проведення соціальної роботи, надання базових соціальних послуг і соціальної підтримки відповідно до потреб жителів територіальних громад», зазначається на офіційному сайті Нацсоцслужби (20).

Зважаючи на сучасні виклики та потреби суспільства, 29 вересня 2023 року Уряд ухвалив постанову про створення Державної служби у справах дітей. Ця Служба як центральний орган виконавчої влади реалізовуватиме державну політику у сфері захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей з дітьми, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення (21).

Міністр соціальної політики підкреслила «сьогодні ми створили орган (Жолнович О., 2022), який опікуватиметься забезпеченням прав кожної дитини, у тому числі її права на життя в родині, та якісною роботою установ і органів, відповідальних за піклування про дитину. Україна - не для інтернатів, як справедливо відзначив наш Президент. Тому, ми посилюємо координацію органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, служб у справах дітей, з тим, щоб кожна дитина змогла відчути батьківську любов» (21).

Серед ключових завдань новоствореної Державної служби у справах дітей - координація надання соціальної підтримки та соціальних послуг сім'ям з дітьми (у тому числі тим, над якими встановлено опіку чи піклування), прийомним сім'ям, сім'ям патронатних вихователів, дитячим будинкам сімейного типу, усиновлювачам (21).

Також, Служба здійснюватиме моніторинг за дотриманням місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами й організаціями, фізичними особами законодавства щодо захисту прав дітей. Фахівці понад 1400 територіальних громад в Україні

зможуть отримувати методичну допомогу щодо налагодження дієвої системи захисту дітей в громаді (21).

Питаннями захисту прав дітей займаються Міністерство освіти і науки, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство реінтеграції, проте, провідна роль належить Міністерству соціальної політики. Серед основних завдань якого є: деінституалізація виховання дітей в Україні, збереження сімейного середовища для дитини і запобігання вилучення дитини з сім'ї, розвиток і підтримка сімейних форм виховання, забезпечення соціального захисту дітей в умовах збройного конфлікту, захист житлових та майнових прав дітей-сиріт та позбавлених батьківського піклування (22).

При МСП з 2011 року функціонує Департамент захисту прав дітей та усиновлення. Основними завданнями якого є:

- формування і реалізація державної політики з питань забезпечення прав дітей, у тому числі їх усиновлення, влаштування в інші форми сімейного виховання (опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу), дітей, розлучених з сім'єю, та які потребують тимчасового захисту; а також з питань функціонування закладів соціального захисту дітей (центрів соціально-психологічної реабілітації дітей, притулків для дітей, інших закладів);

- формування та реалізація державної політики щодо забезпечення житлом дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування;

- розроблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства з питань дітей;

- здійснення заходів щодо забезпечення захисту прав, свобод та інтересів дітей;

- сприяння виконанню Україною зобов'язань, передбачених Конвенцією ООН про права дитини та іншими міжнародними договорами України з питань захисту прав дітей (22).

На місцях державну політику щодо захисту прав дітей реалізують обласні, районні адміністрації, міські, сільські та селищні ради. Основним структурним підрозділом, який безпосередньо опікується питанням захисту прав дітей, зокрема дітей сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування є служби у справах дітей.

Постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 затверджено Типове положення про Комісію з питань захисту прав дитини, яка є консультативно-дорадчим органом, що утворюється головою районної, районної у м. Києві та Севастополі держадміністрації, виконавчого органу міської, районної у місті ради. Основним завданням комісії є сприяння забезпеченню реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, сімейне виховання та всебічний розвиток (16).

Так, з лютого 2010 року у Сумській міській територіальній громаді створено Комісію з питань захисту прав дитини. Відповідно до покладених на неї завдань розглядає та подає пропозиції до індивідуального плану соціального захисту дитини, яка перебуває у складних життєвих обставинах, дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування, який складається за формою, затвердженою Мінсоцполітики, визначає перелік суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, дітьми та молоддю, що беруть участь у виконанні такого плану, контролює виконання його пунктів суб'єктами відповідно до їх компетенції.

Розглядає питання, у тому числі спірні, які потребують колегіального вирішення, зокрема:

- реєстрація народження дитини, батьки якої невідомі;
- надання дозволу бабі, діду, іншим родичам дитини забрати її з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я, якщо цього не зробили батьки дитини;
- позбавлення та поновлення батьківських прав;
- вирішення спорів між батьками щодо визначення або зміни прізвища та імені дитини;
- вирішення спорів між батьками щодо визначення місця проживання дитини;
- участь одного з батьків у вихованні дитини;
- побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав;
- визначення форми влаштування дитини-сироти та дитини, позбавленої батьківського піклування;
- встановлення і припинення опіки, піклування;

- утримання і виховання дітей у сім'ях опікунів, піклувальників, прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу та виконання покладених на них обов'язків;

- збереження майна, право власності на яке або право користування яким мають діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування;

- розгляд звернень дітей щодо неналежного виконання батьками, опікунами, піклувальниками обов'язків з виховання або щодо зловживання ними своїми правами;

- інші питання, пов'язані із захистом прав дітей;

- розглядає підготовлені суб'єктами соціальної роботи матеріали про стан сім'ї, яка перебуває у складних життєвих обставинах, у тому числі сім'ї, в якій існує ризик відібрання дитини чи дитина вже відібрана у батьків без позбавлення їх батьківських прав, сім'ї, діти з якої влаштовуються до навчального закладу на стаціонарне перебування за заявою батьків, та: приймає рішення про взяття під соціальний супровід сімей, в яких порушуються права дитини (завершення або продовження у разі необхідності строку соціального супроводу);

- направляє у разі потреби батьків, які неналежно виконують батьківські обов'язки, для проходження індивідуальних корекційних програм до суб'єктів соціальної роботи, які відповідно до компетенції розробляють та впроваджують такі програми (23).

Безпосереднє ведення справ і координація діяльності стосовно захисту прав дітей, зокрема дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, а також стосовно здійснення передбачених законодавством заходів у сфері запобігання та протидії домашньому насильству стосовно дітей та за участю дітей покладаються на служби у справах дітей районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх утворення) рад, сільських, селищних рад об'єднаних територіальних громад (16).

На обласні служби у справах дітей покладено контролюючу та методичну функцію за діяльністю ССД громад. Саме у підпорядкуванні ССД ОДА

перебувають центри соціально-психологічної реабілітації дітей області. У Сумській області їх три: Сумський центр соціально-психологічної реабілітації дітей області, Хоружівський центр соціально-психологічної реабілітації дітей області та Центр соціально-психологічної реабілітації дітей області у м. Шостка. Центри призначені для перебування дітей, які потрапили у складні життєві обставини, в основному через те, що батьки не виконують належним чином свої батьківські обов'язки. До центрів можуть бути влаштовані діти від 3 до 18 років, терміном до 9 місяців. З дітьми працюють фахівці різного профілю, надається психологічна допомога. Центри – це заклади Мінсоцполітики.

Служби у справах дітей з метою надання висококваліфікованої допомоги дітям та їх родинам тісно співпрацюють з центрами соціальних служб. Фахівці центрів надають психологічну, соціальну, юридичну допомогу, соціальні послуги, здійснюють соціальне супроводження сімей, у яких виховуються діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які потрапили у складні життєві обставини та дітям, які перебувають у державних закладах.

В Україні створено систему закладів інституційного догляду за дітьми, які мають порушення у здоров'ї. У статті 63 Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», зазначається, що діти з дефектами фізичного або психічного розвитку, які потребують медико-соціальної допомоги і спеціального догляду, за бажанням батьків або осіб, які їх замінюють, можуть утримуватися в будинках дитини, дитячих будинках та інших спеціалізованих дитячих закладах за державний рахунок (24).

Сім'ям або особам та закладам, на утриманні яких перебувають такі діти, надається медико-соціальна допомога у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України» (24). Ці заклади підпорядковані Міністерству охорони здоров'я. Усього таких закладів по Україні – 38. У місті Суми розташований такий заклад – це Сумський обласний спеціалізований будинок дитини. У якому до початку реформи перебувало більше 90 дітей. За час реформування кількість місць було технічно скорочено, але фактично чисельність дітей не змінилась.

У нашій державі є значна кількість закладів інтернатного типу, які підпорядковані Міністерству освіти і науки. Закладів цього типу найбільше. Згідно з «Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерством соціальної політики від 10.09.2012 № 995/557. Дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усіх типів і форм власності - навчальні заклади, що забезпечують дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, умови для проживання, різнобічного розвитку, виховання, здобуття освіти, професійної орієнтації та підготовки, готують дітей до самостійного життя (25).

У нашій державі таких закладів інституційного догляду найбільше, аж 563. У Сумській області їх 14, у місті Суми - 2.

Нажаль, до цих закладів зараховуються у значній кількості діти, які мають одного або двох батьків, і які не бажають утримувати, навчати, виховувати власну дитину. Буде набагато простіше та зручніше усі ці обов'язки перекласти на державу. Такі заклади переповнені батьківськими дітьми.

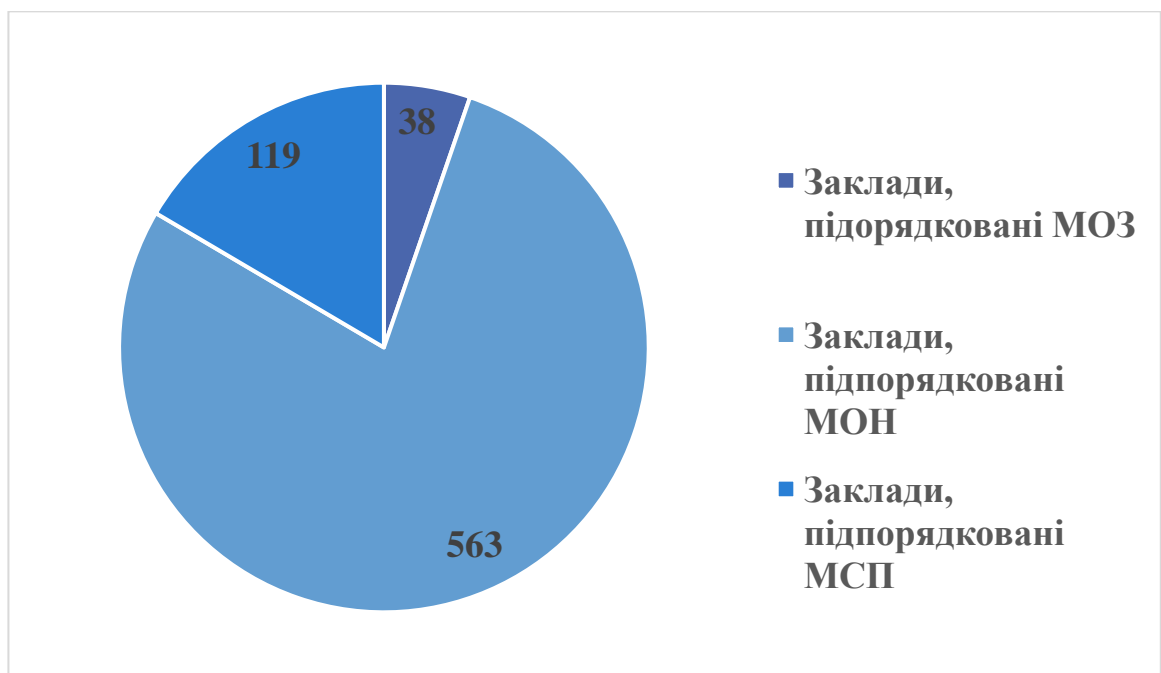

Рисунок 1.2 - Кількість закладів інституційного догляду дітей в Україні.

Джерело: аналітична інформація з сайту Міністерства соціальної політики.

Прагнучи створити дієву систему захисту дітей в Україні, наша держава переклала на себе велику відповідальність за дітей, звільнивши від неї батьків і сама породила негативне соціальне явище – значну кількість «інтернатних дітей», які не пристосовані до життя, з низьким рівнем соціалізації та ідентифікації. Тим самим порушила одне з найважливіших прав дитини на проживання в родині (15).

Досліджуючи питання нормативно-правового забезпечення прав дитини в Україні, бачимо, що наша держава правильно розставила пріоритети, намагається слідувати за країнами, які досягли значних успіхів у цьому питанні. Україна ратифікувала найважливіші законодавчі акти, які визначають державну політику у сфері захисту прав дитини у розвинених країнах світу. Законодавство нашої держави постійно оновлюється, Верховною радою приймаються закони, які покликані захищати інтереси дітей та сім'ї, відповідають потребам суспільства.

Значну відповідальність за реалізацію державної політики у сфері захисту прав дітей покладено на органи виконавчої влади. Аналізуючи покладені на них обов'язки та діяльність, не завжди можна побачити узгодженість дій, досягнення бажаного результату. Навіть той факт, що державні заклади для дітей підпорядковані різним міністерствам призводить до виникнення перепон у влаштуванні дітей до сімейних форм виховання та повернення їх у біологічні родини.

РОЗДІЛ 2. РЕАЛІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ЗА ДІТЬМИ

2.1. Державна політика Швеції у сфері захисту прав дитини: впровадження ефективної моделі соціальних стандартів та гарантій

Захист прав дітей – це пріоритетне завдання у розвинених країнах світу, зокрема і в Швеції. У цій країні є значна кількість дієвих механізмів, які стоять на захисті дітей, забезпечуючи максимально сприятливе та комфортне середовище для їх життя та розвитку.

Основою розвитку дитини є перебування в оточенні людей, які її поважають, проявляють любов та турботу про неї, проводять з нею час, і роблять все задля того, щоб вона відчувала себе у безпеці та повноцінно розвивалася. Для кожного дорослого, який знаходиться поруч з дитиною, головне, щоб у них була щаслива і здорова дитина. Задоволення її потреб - найбільша цінність (26).

Систему соціальної політики, яка функціонує у Швеції відносять до свого роду політичного та історичного феномену.

Тут склалася дуже дієва модель суспільного та державного захисту прав дітей. Перший закон, який стосувався захисту прав дітей у Швеції прийнято ще на початку ХХ століття. Він торкався карної відповідальності. Вирок неповнолітньому злочинцю (15-18 років) можна було замінити перевихованням у спеціальній установі (26).

Протягом наступних десятиліть у Швеції активно приймалися закони, які захищали права дітей, у тому числі вони стосувалися протидії насильству над дітьми.

Швеція - країна, яка однією з перших ратифікувала у 1989 році Конвенцію ООН про права дитини. Було створено інститут омбудсмена по захисту прав дітей.

Усі закони в Швеції, які приймаються чітко мають відповідати правилам Конвенції. Кожен орган державної влади несе відповідальність за дотримання та виконання Конвенції про права дитини. Обов'язковим є врахування думки дитини під час прийняття будь-якого рішення, яке стосується її життя. Під час розгляду сімейних питань беруться до уваги найкращі інтереси дитини, а не

тільки думка дорослих. Кожна дитина в Швеції є цінністю. У шведському законодавстві є поняття «barnets bästa» — «найкраще для дітей» (26). Батьки зобов'язані робити те, що сприяє найбільш повноцінному та гармонійному розвитку дитини. Вони повинні дотримуватись та поважати її права, турбуватися про неї і сприяти всебічному розвитку. Дітям про права починають розповідати ще у дошкільному закладі, щоб вони їх добре знали та розуміли, куди вона може звернутися за допомогою та захистом, коли їх порушують.

Усім дітям гарантуються однакові права та можливості. Не допускаються будь-які прояви дискримінації по відношенню до дітей: зневажливе ставлення через стать, порушення в розвитку, країни походження, релігійні вподобання, рівень життя та матеріального забезпечення родини, мова спілкування.

Не допустимі по відношенню до дитини будь-які прояви домагання, расизму, приниження, знуцання та інші форми жорстокого ставлення. Батьки постійно цікавляться, що відбувається в житті дитини, щоб не допустити неналежного ставлення інших по відношенню до неї (26).

У Швеції держава взяла на себе головну відповідальність за дотримання та забезпечення прав дітей. Проте, на батьків та опікунів дітей покладається не менш значна відповідальність. У разі потреби вони можуть розраховувати на допомогу з боку органів місцевої влади, закладів охорони здоров'я та суспільства. Підтримка є всебічною та кваліфікованою, і безкоштовною. Але головну відповідальність за дітей покладено на батьків.

У цій країні державна політика спрямована на забезпечення права дітей на належний рівень життя та повноцінного розвитку. Для цього необхідно чимало різних складових: житло, турбота, захист, безпека, любов, освіта та охорона здоров'я. Загальновизнаним є те, що соціальна політика Швеції є однією найуспішніших в світі. Державою надається велика кількість соціальних послуг населенню, реалізується багато соціально-спрямованих програм, головною метою яких є надання допомоги родинам з дітьми у вирішенні нагальних питань. Це свого роду також і профілактика появи та розвитку у суспільстві соціально-

негативних явищ. І все це має бажаний результат – високий рівень життя та добробуту шведського народу.

Різноманітні соціальні програми Швеції сприяють максимальній зайнятості населення (90%). За останніми даними, рівень безробіття в країні не перевищує 2% населення, в Україні – складає більше 20%. Це одна з головних причин неблагополуччя сімей, і як наслідок, потрапляння родин у складні життєві обставини, що призводить до розвитку негативних явищ в суспільстві (алкоголізм, наркоманія, злочинність, тощо) (27).

Аналізуючи соціальну політику Швеції бачимо, що близько 80% сімей надається державна допомога. Це найвищий показник у світовій практиці.

Соціальні програми в Швеції охоплюють всі верстви населення. Загалом, соціальна політика Швеції передбачає задоволення потреб та інтересів усього населення, створення всеможливих умов для його подальшого розвитку і соціально-морального зростання. На сьогоднішній день Швеція – це держава, в якій соціальні видатки держави на забезпечення потреб населення складають більше 42% бюджету країни (27). В Україні в 2022 році бюджет соціальної сфери склав 17% від загальнодержавного, у 2023 році – менше 14%. Відсутність соціальної підтримки населення, відповідно, призводить до появи, розвитку та процвітанню негативних соціальних явищ у суспільстві.

Унікальним є те, що шведська держава починає турбуватися про дітей ще до їх народження. Майбутні батьки проходять ґрунтовний курс підготовки з різного роду питань. В Україні підготовка носить, нажаль, формальний характер.

До речі, у Швеції, перебуваючи у декретній відпустці, батьки отримують 80% від заробітної плати. Декретна відпустка обраховується у робочих днях, тобто людина сама вирішує за скільки робочих днів на тиждень вона хоче отримувати кошти (4, 5, 6). Кількість оплачуваних днів дорівнює календарним півтора року. Виплати здійснюються щомісяця. Це пристойна сума, на відміну від 860 грн в Україні, на які просто не можливо прожити матері та дитині. Про них має турбуватися батько або держава (29).

Усі «декретні дні» діляться на обох батьків. У нашій державі батько теж має право піти у відпустку по догляду за дитиною, проте – це не обов'язок, а право. Шведський батько може передати частину своїх днів матері дитини, проте 90 днів чітко належать виключно йому. Якщо він ними не скористається, то вони просто пропадуть. Багато шведських батьків виходять на роботу, коли дитині виповнюється один рік (29). Дитина відвідує дитячий садок, а мама чи тато можуть працювати 3-4 дні на тиждень, використовуючи на четвер та п'ятницю декретні дні. Це дуже зручно для батьків та добре для самої дитини. Декретними днями можна скористатися до досягнення дитиною 7 років. В Україні теоретично дитину теж в 1 рік можна віддати до садочка, проте, на практиці цього фактично не має.

Окремо від «декретних грошей», шведська держава надає допомогу дітям до 16 років, більше 100 євро на дитину в місяць (27). У нашій країні відсутні такі виплати.

У Швеції існує чимало соціальних стандартів, які направлені на підтримку та допомогу сім'ї та дитині. Наприклад, безкоштовним є проїзд у громадському транспорті для жінок з візочком. Член родини, який доглядає за дитиною, що має інвалідність отримує за це нормальну «заробітну плату». Може здійснювати догляд як самостійно, так і має право найняти на 0,5 ставки кваліфікованого фахівця. Це дає можливість членам сім'ї не перевантажуватись фізично, емоційно та мати час на власні справи (27).

За рівнем життя Швеція одна з найрозвиненіших країни світу. На сьогоднішній день ефективна соціальна політика в Швеції приносить свої результати: високорозвинена економіка, орієнтована на забезпечення соціальних потреб населення, ефективна модель охорони здоров'я та праці, розробка та реалізація соціальних програм, значна державна підтримка соціально-незахищених верств населення, сім'ї та дітей, надання їм допомоги та пільг, створено сприятливі умови для діяльності громадських та благодійних організацій, недопущення проявів будь-якої соціальної нерівності, постійне удосконалення соціального законодавства.

Задля забезпечення базових потреб дітей та сім'ї у Швеції створено Соціальну службу. Інформація та перелік установ та організацій, які надають різноманітну допомогу, батьки можуть знайти на сайті органів місцевої влади - муніципалітету (27).

Усі дорослі несуть відповідальність за захист дітей. Будь-який громадянин Швеції може і має звернутись до Соціальної служби та «зробити повідомлення про занепокоєння». Поскаржитись на батьків – це значить проявити турботу про дитину. Якщо працівники закладів освіти, охорони здоров'я підозрюють, що з дитиною щось не так, їй завдають шкоди, вони зобов'язані за законом інформувати про це Соціальну службу або поліцію (27).

У разі отримання повідомлень про якість негаразди в родині, соцслужби зобов'язані реагують та діють відповідно до визначеної державою процедури, яка чітко прописана. Вилучення дитини з родини - це крайній захід. Це робиться у виняткових випадках. З'ясовуються причини проблеми, що виникла (27).

Батькам надається консультативна допомога спеціалістів, яка спрямована на відновлення нормальних відносини в родині. Якщо виявлено суттєві відхилення в поведінці дитини, встановлюються причини, діагноз і дитині надається медична допомога, психологічна підтримка та допомога інших спеціалістів.

У Швеції відсутнє поняття «безпритульні діти». Їх не має. Коли батьки розлучаються, одночасно вирішується питання участі кожного у вихованні дитини. Цілком нормальним явищем є те, що дитина живе тиждень з мамою, тиждень з батьком. Усі ці питання чітко врегульовані. В Україні багато батьків не можуть вирішити мирним шляхом питання участі у вихованні дитини, і з кожним роком збільшується кількість звернень до служби у справах дітей або суду. До того ж, відсутні дієві механізми виконання як рішень органу опіки та піклування та суду (27).

У випадках скоєння насильства відносно дітей, Соціальні служби можуть у судовому порядку забрати у батьків дітей та тимчасово їх влаштувати в інші родини. У разі, якщо батьки за станом свого здоров'я не можуть належним чином доглядати за дітьми, вони залишаються в інших сім'ях. Діти мають право зустрічатися зі своїми біологічними батьками, проте виховувати їх буде інша родина. Аналогічна система функціонує і в нашій державі (26).

У разі встановлення того, що проблема носить тимчасовий характер, батькам і дитині надаватиметься комплексна допомога і щопівроку здійснюється перегляд ситуації. Якщо поведінка батьків змінилася на краще - дитина повертається додому. Якщо ні - дитина залишається в родині, де будуть забезпечені умови для її найкращого розвитку і спокійного життя. В Україні такий механізм відсутній. Навіть тоді, коли дитина відібрана у батьків без позбавлення батьківських прав, практично у неї не має шансів на повернення. Адже біологічні батьки не змінюють свій спосіб життя. І через рік ССД позбавляють батьків батьківських прав (27).

У Швеції питання щодо дітей вирішується судом у досить стислі терміни (до 4 місяців). В Україні, як показує судова практика, процес може тривати роками і ввесь цей час дитина перебуває в державних закладах, що негативно позначається на її розвитку, формуванні особистості.

Над дітьми, яких вилучили з біологічних родин встановлюється тимчасова опіка або ж їх влаштовують у патронажні сім'ї, дуже рідко в установи. Здійснюється спеціальна підготовка таких сімей, забезпечується супровід людей.

Соцслужба пильно стежить за якістю опіки, яка надається дитині, її систематично відвідують, розмовляють з нею та опікунами. Задовольняються потреби дитини у контакті з батьками. У нашій державі така модель соціальної підтримки сімей працює в рамках надання послуги патронату над дитиною [49].

За останніми даними близько 20 тисяч дітей у Швеції знаходяться під цілодобовою опікою: добровільною (75%) та примусовою (25%). 79,6 % через проблеми вдома, 16,7 % через неадекватну поведінку дітей, 3,6 % - інші причини (27).

У Швеції фактично не існує закладів інституційного догляду. Є реабілітаційні центри (Ungdomshem), які створено у 1999 році. У них перебувають підлітки, які порушили закон, і вони не стільки відбувають покарання, як швидше отримують висококваліфіковану допомогу. Термін перебування в Центрі - від 14 днів до чотирьох років (27).

З 2007 року у Швеції, з метою не потрапляння дітей у заклади, запроваджено ще один різновид покарання для неповнолітніх правопорушників - це виконання громадських робіт. В Україні таке покарання не застосовується (26).

У сучасній Швеції діти-сироти та проблемні діти у більшості потрапляють до патронажних сімей (60,9 % - опіка за законом SoL і 71,5 % - примусова опіка за законом LVU), а у будинку для опіки чи проживання (*HVB-hem, hem för vård eller boende*) — 32,9 % і 13,2 % по кожному закону відповідно. HVB-hem - це лікування, догляд, підтримку або освіту. Кожен має свою спеціалізацію: допомога у подоланні залежностей, антисоціальних проявів у поведінці (27).

Основу «групи ризику» становлять родини, у яких батьки не працюють, а живуть за рахунок соцдопомоги (мігранти, біженці, тощо).

У Швеції є центри Umgåsen, які створені для зустрічей дітей зі своїми батьками, яких позбавлено батьківських прав. Держава переконана, що стосунки з батьками — потрібні і важливі, як для дитини, так і батьків, саме тому і допомагає таким родинам (27).

Також, центр працює як місце передачі дітей, коли батькам заборонено або вони не можуть нормально спілкуватись між собою (домашнє насильство, обмежувальний припис). Один із батьків привозить дитину, а через 10-15 хвилин приходить інший і забирає її.

Центр – це велика ігрова зона, де багато іграшок та розваг, діти з батьками бачаться кілька годин, із ними завжди знаходиться соцпрацівник. Він допомагає ефективно контактувати з дитиною, пропонує варіанти чим можна зайнятись. Головне завдання соцпрацівника - щоб у дитини склались добрі відчуття від зустрічі з татом чи мамою (27).

У разі коли дитина не може проживати зі своїми батьками, вона може бути влаштована до сім'ї родичів чи близьких людей - прийомній сім'ї соціального контакту. Це ніби дитячий будинок сімейного типу, який контролюється та підтримується соціальною службою. Перебування в ДБСТ має навчити дитину будувати конструктивні, безпечні, наповнені любові, турботи й піклування стосунки з оточуючими, сприяти забезпеченню належного життя дитини, допомагати дитині з

навчанням, забезпечувати медичну та стоматологічну допомогу, підтримувати зв'язок дитини з родиною та її друзями, співпрацювати з батьками та соціальними працівниками, максимально задовольняти потреби дитини.

У разі, якщо прийомна сім'я, патронажна сім'я, опікун не справляються з поставленими задачами, не може допомогти дитині у вирішенні її проблем, дитина влаштовується у іншу родину. Є родини, які мають вузьку спеціалізацію і ефективно допомагають у вирішенні конкретної проблеми. Кожна родина, опікун отримує від муніципалітету кошти за свою роботу (27).

На прикладі Швеції бачимо, який комплексний характер носить система захисту прав дитини. Причому, ця система першочергово покладається на інтереси як окремої дитини, так і дітей вцілому.

Усе законодавство Швеції направлено на захист прав дитини, яка для шведського суспільства та держави є найбільшою цінністю. Створено комплексну модель захисту, яка ґрунтується на повазі до кожної дитини, ставленні до неї, як до повноцінного члена суспільства, забезпеченні найкращих інтересів кожної дитини, та покликана на те, щоб кожна дитина зростала в біологічній родині або ж, коли це не можливо, підтримувала тісний зв'язок з нею.

Аналізуючи законодавчі акти Швеції, слід відмітити їх узгодженість між собою та наявність чітких механізмів їх реалізації. Є механізми допомоги сім'ї та дітям у різних життєвих ситуаціях, як на законодавчому, так і практичному рівні. Усі гарантовані державою права дитини є обов'язкові до виконання, як родиною, так і суспільством вцілому, усіма державними та недержавними інстанціями. Кожен несе персональну відповідальність за порушення прав дитини.

Суттєве значення в Швеції у розумінні захисту прав дитини є високий рівень добробуту суспільства. Висока поінформованість населення про права дитини, про можливість отримання безкоштовної соціальної допомоги різного характеру, підтримка дитини і родини як єдиного цілого, взаємодія всіх інстанцій, має два ключових аспекти: інтереси дитини понад усе і максимум зусиль для подолання складних життєвих обставин дитиною та її сім'єю, щоб вони були разом.

Слід відмітити, що Україною зроблені значні кроки на шляху забезпечення прав дитини. Проте, необхідно розширювати й активізувати діяльність державних структур, формувати нову більш послідовну й дієву державну політику підтримки та стимулювання материнства й дитинства, засновану на загально визнаних європейських стандартах, значного удосконалення та розробки потребують державні механізми захисту дітей, гарантування їх невід'ємних прав та законних інтересів як важливого стратегічного чинника демократичного державотворення в Україні.

Незважаючи на досягнення України у сфері захисту прав дітей, сотні тисяч дітей, особливо найуразливіших, досі залишаються поза увагою. Україна повинна виконати зобов'язання, як і інші держави, що ратифікували Конвенцію про права дитини, що взяли на себе тридцять років тому. Ми повинні прискорити вже досягнутий прогрес і розробити нові рішення для реального забезпечення прав дитини. І найголовніше, ми повинні слухати самих дітей та молодь, які закликають до цих змін.

Адже, проблема державного захисту прав і законних інтересів дітей в сучасному світі набуває стратегічного значення. А її позитивне вирішення надає імпульс подальшому державотворенню та розвитку соціальних спільнот в усьому світі, закладаючи підвалини майбутньої конкурентоздатності цілих народів і держав.

2.2. Сучасні підходи до реформування системи закладів інституційного догляду та виховання дітей в Україні

У 2017 році уряд України схвалив Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та План заходів з реалізації її I етапу. Усього реформа включає в себе три етапи:

I етап (2017—2018 роки) - підготовчий;

II етап (2019 — 2024 роки) — реалізація реформи;

III етап (2025—2026 роки) — підсумковий (29).

Головна мета реформи – забезпечення права кожній дитині на проживання в родині, зважаючи на її найкращі інтереси, надання абсолютного пріоритету

виховання дитини в сім'ї, не допущення потрапляння дітей до різноманітних державних закладів. Реформою передбачено надання сім'ям комплексної допомоги, підтримки, послуг. Надається перевага усиновленню дітей, влаштуванню їх до сімейних форм виховання. Трансформація державних закладів для дітей у центри надання кваліфікованої професійної допомоги спеціалістів (надання соціальних послуг).

Ді – це про створення послуг у громаді, допомогу сім'ям у складних життєвих обставинах, щоб вони не віддавали своїх дітей до інституцій, а виховували в сім'ї. Адже інтернатні заклади наносять невиправну шкоду їхньому мозку (30).

Деінституціалізація ґрунтується на таких принципах:

- сім'я є найкращим середовищем для виховання та розвитку дитини;
- збереження сім'ї для дитини є головною умовою забезпечення її благополуччя та найкращих інтересів;
- жодна дитина не повинна залишитись без уваги. Потреби та інтереси кожної дитини мають бути враховані (30).

В ході Ді реформи:

- забезпечується динамічний розвиток і доступність послуг на рівні територіальної громади для дітей та сімей з дітьми, що сприятиме поетапній ліквідації інтернатних закладів;
- вивільнені кошти спрямовуються на створення нових і розвиток існуючих послуг у громадах;
- інституції перепрофільовуються в центри надання спеціалізованих послуг, заклади освіти та інші, які сприятимуть забезпеченню потреб мешканців громади (30).

Реформа була розрахована на 10 років і передбачала, що за цей час кількість дітей в інтернатах зменшиться на 90%, а у кожній громаді з'являться доступні й якісні послуги для підтримки сімей з дітьми відповідно до їх індивідуальних потреб (31).

На першому підготовчому етапі було здійснено оцінку інтернатних закладів, проаналізовано кількість та якість послуг, які в них надаються, розроблено регіональні (місцеві) плани реформування закладів для дітей. Проте,

слід відмітити, що ці плани були складені на швидкоруч, не мали під собою ґрунтовного та якісного аналізу. Відповідно не доводиться говорити про позитивні зрушення у системі.

У кожній громаді мали б з'явитися якісні та доступні послуги для сімей з дітьми. Повинна була бути створена (перепрофільована) мережа установ, які б надавали ці послуги, значно розширене їх коло. Активну участь мали б брати громадські організації. Проте суттєвих змін не відбулося.

Досліджуючи ситуацію з реформуванням закладів необхідно зазначити, що не в достатній мірі було проаналізовано причини, які призводять до того, що діти потрапляють до інституцій. Слід виділити наступні:

- низький рівень життя населення, високий рівень безробіття, бідність, які призводять до того, що батьки не можуть забезпечити дітям належні умови проживання та існування;

- відсутність у батьків можливості забезпечити належні умови для навчання, особливо зараз (з 2020 року), коли більшість закладів працює в онлайн чи змішаній формі навчання, не у кожного є можливість провести інтернет, придбати технічний засіб для навчання (планшет, ноутбук, комп'ютер, тощо);

- незважаючи на всі недоліки державних закладів, батьки віддають перевагу тому, що діти будуть систематично навчатись в інтернаті, у них буде окреме спальне місце, вони нагодовані, живуть у теплі, тощо;

- відсутність навчальних закладів у сільській місцевості (реформа закладів освіти), тобто дітям потрібно щодня їздити до опорних шкіл, і як показує статистика, досить часто діти туди не доїжджають через зламаний шкільний автобус, хворобу водія, погодні умови, тощо. Тому, знову ж таки, батьки віддають дітей до інтернатів;

- низький рівень батьківської компетентності, свідомого ставлення до батьківства (не маючи змоги забезпечити потреби однієї дитини, вони народжують ще декілька, і тим самим породжують та погіршують своє сімейне становище);

- відсутність можливості, батьківського ресурсу доглядати самостійно за дитиною, яка має труднощі в розвитку, відхилення в поведінці (батьки не справляються власними силами, фінансово, морально не витримують такого навантаження);

- залишається недостатньо розвиненою система надання соціальних послуг у громадах, потребує істотного покращення їх якісна та кількісна складова;

- значно збільшується кількість дітей, які зазнають домашнього насильства (фізичного, психологічного, соціального, тощо);

- недостатня кількість альтернативних форм виховання дітей, тобто, дітей, які потребують влаштування в десятки разів більше, ніж патронатних сімей, дитячих будинків сімейного типу, прийомних сімей;

- низький рівень підготовки прийомних батьків, батьків вихователів, патронатних вихователів, які не готові виховувати, доглядати за немовлятами, складними підлітками, дітьми з інвалідністю;

- відсутність малих групових будинків у громадах;

- наявність у батьків залежностей (алкоголізм, наркоманія) та відсутність бажання змінити свій спосіб життя;

- відсутність у дітей позитивного досвіду проживання в родині, тобто у соціально-неблагополучних сім'ях, діти повторюють спосіб життя батьків, самі жили в інтернаті і своїх дітей віддають до них;

- спостерігається негативна тенденція - дитина, яка виховувалась у закладі інституційного догляду, не може створити умови для проживання власної сім'ї та своїх дітей, знайти своє місце в житті – виникають проблеми, які вона не в змозі подолати, і діти повторюють її життєвий шлях проживання в інтернаті;

- недотримання гарантованих прав дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування на працевлаштування, забезпечення житлом, тощо;

- відсутність у громадах програм, спрямованих на дієву та комплексну підтримку соціально-незахищених категорій населення (деякі програми є, але вони не мають високої ефективності та не забезпечують потреби населення громади);

- зацікавленість керівництва закладів та співробітників у тому, що діти, які до них потрапили назавжди залишились у них, адже для них це робочі місця,

заробітні плати, а для дітей – це просто дах над головою, а не комплексна професійна допомога фахівців, яка має бути спрямована на те, щоб дитина повернулась або була влаштована у сім'ю.

Окрім того, перебування дітей у закладах інституційного догляду потребує значного фінансового капіталу. Це 5-7 млрд гривень на рік. При чому безпосередньо на дітей витрачається не більше 14 % загального фінансування. Саме тому, варто подбати про працевлаштування працівників інституцій, запропонувати їм альтернативу: інше рівноцінне місце роботи або підвищення (перенавчання) кваліфікації. У функціонуванні державних закладів бачимо багато радянських пережитків, і це не просто застаріла система, це застаріле ставлення до дітей, працівник має дбати про те, щоб було добре дитині, виходячи з її найкращих інтересів, а не «тримати» її у закладі, бо від цього залежить чи отримає він заробітну плату і як буде жити його власна родина, діти (31).

Фінансові аналітики встановили, що перебування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини у сімейних формах виховання з точки зору економіки, у десятки разів рентабельніше, ніж в інституціях. Проте, слід зауважити, що перехід від закладів інституційного догляду до сімейного виховання потребує мільярдів євро, які нам готові надати Європейський союз, благодійні організації та фонди (31).

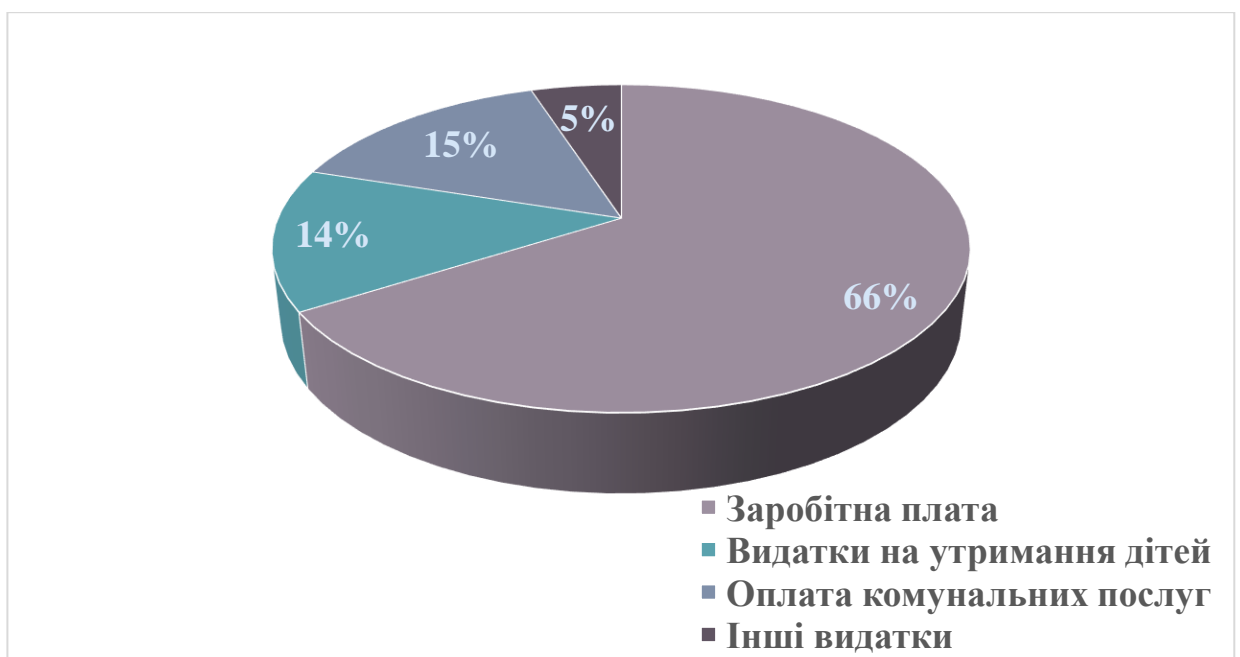

Рисунок 2.1. – Розподіл фінансування закладів інституційного догляду дітей.

Джерело: інформацію взято із сайту Міністерства соціальної політики.

У зв'язку з недосягненням бажаних результатів, реалізацію реформи на певний час було призупинено, оскільки якість та мережа послуг не зросла в громадах, не зменшилась кількість соціально-неблагополучних сімей і відповідно дітей, які не можуть проживати в таких родинах. До того ж, згідно статистичних даних, кількість дитячого населення за останні 5-7 років скоротилась на 250-270 тисяч осіб, а кількість дітей в інституціях залишається фактично не змінною (31).

За даними Міністерства соціальної політики станом на початок 2023 року в інституціях України перебуває понад 93 тис. дітей. Із них лише 5 786 – це діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування. Інші мають батьків, які не можуть тимчасово виконувати свої обов'язки (через хворобу, знаходження у в'язниці, алкозалежність, відсутність коштів для утримання дітей, не має чим годувати). Близько 25 тис. дітей із загальної кількості знаходяться в інтернатах цілодобово і їх не забирають додому батьки на вихідні чи канікули (31).

За останні роки переглянуто підходи до реформування. Створено нові державні органи: Нацсоцслужбу, Державну службу у справах дітей та Координаційний центр із розвитку сімейного виховання та догляду дітей. Подружжя Зеленських є ініціаторами трансформації системи захисту прав дітей, завдяки їм змінено підходи щодо зменшення кількості закладів інституційного догляду за дітьми шляхом підтримки інституту сім'ї в Україні.

Аналізуючи непростий процес реформування, відсутність результату, Координаційним центром проведено громадські обговорення наболілого питання ДІ по всіх регіонах України, до яких залучені представники усіх дотичних сфер, які працюють у сфері захисту прав дитини.

Результатом роботи стала у листопаді 2023 року презентація проєкту Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні, яка «започатковує подальшу розробку національного та регіональних планів із розвитку сімейного виховання» (32).

«Дитина має право зростати в сімейному безпечному оточенні, яке її підтримує (Зеленьська О., 2023). Обов'язок Держави - створювати такі умови, аби кожна дитина могла це право реалізувати завдяки своєчасній підтримці сімей та розвитку сімейних форм виховання. Написання Стратегії – це лише початок великого шляху. Треба буде щось перезапустити, щось зробити з нуля. Кожне з відомств уже багато попрацювало для підготовки Стратегії, і тому дуже хочу, щоб так само ефективно вони взялися за її впровадження. Саме зараз треба діяти, коли дітям найважче. Саме зараз уся наша підтримка й потрібна дітям. Інтереси дитини - це інтереси України» (32).

«Для Міністерства соціальної політики, відмітила міністерка (Жолнович О, 2023), наразі пріоритет — розвиток послуг для родин, а також сімейних форм виховання та патронату над дитиною. Серед наших пріоритетів - послуги для сімей. Це той бар'єр, який ми маємо поставити, щоб діти не потрапляли в інституції. Якщо ми розгорнемо систему якісного супроводу родин у кризових обставинах, ми постійно будемо говорити про інтернати та пошук прийомних сімей. Тож починати треба підтримку з рідних сімей і робити все, щоби діти залишалися у родинах» (32).

«Сьогодні ми говоримо про проєкт Стратегії, оновленої за результатами публічних консультацій. Понад 500 експертів по всій країні долучилися до роботи. Ми об'єднали представників усіх можливих гілок влади. Нині ми всі разом актуалізуємо питання реформи кращого догляду дітей, робимо її спільний рестарт. У нашій синхронізації кожен стейкхолдер має бути не просто присутнім, а й робити конкретні дії для покращення системи виховання дитини. Стратегія - це лише перша віха нашої діяльності та спільне бачення руху. Головне - реалізація на практиці, щоб кожна дитина в Україні мала право на сім'ю та зростала в безпечній, турботливій родині. Я вдячна Президенту та першій леді, що завдяки їхній позиції наразі визначено чіткий пріоритет держави, і це – діти», — зазначила керівниця Координаційного центру з розвитку сімейного виховання та догляду дітей Ірина Тулякова (32).

Для того, щоб забезпечити право кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні, проєкт Стратегії реформи визначає такі цілі:

1. Зміцнювати спроможності сімей з дітьми забезпечувати дітям належний догляд та виховання, сприятливе і безпечне середовище.

2. Забезпечити дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, альтернативними формами сімейного догляду та виховання.

3. Створити умови для повернення та інтеграції примусово переміщених, депортованих дітей та тих, які під час війни були переміщені (евакуйовані) в межах України чи за кордон.

4. Трансформувати систему догляду та виховання дітей.

5. Соціалізувати та інтегрувати дітей, які мають досвід перебування (проживання) в закладах інституційного догляду та виховання (32).

Стратегією передбачено, що успішне впровадження реформи дасть можливість до 2028 року зменшити:

- загальну кількість дітей (віком до 14 років) у закладах інституційного догляду та виховання - на 70%;
- дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в закладах інституційного догляду та виховання — на 90%;
- дітей (до 3 років) у закладах інституційного догляду та виховання - на 100%.

Основні напрямки Стратегії - це:

- підтримка сімей у догляді і вихованні дітей;
- забезпечення альтернативних форм сімейного догляду та виховання;
- реформування інституційної системи;
- забезпечення соціалізації та інтеграції дітей, які перебували в закладах інституційного догляду (33).

Мета - збільшення кількості прийомних родин замість дитячих будинків та інтернатів, адже кожна дитина в Україні має право на безпечне, щасливе дитинство, гармонійний розвиток, батьківську любов і родинне тепло (32).

Слід відмітити про досить амбітні високі очікування зазначені в Стратегії. Сподіваємось буде досягнуто повної узгодженості дій, як на законодавчому, так і виконавчому рівні, злагодженості у роботі усіх міністерств та відомств. Відбудеться практичне розуміння та втілення в життя політики, спрямованої на

підтримку українських родин, надання їм можливості подолати складні життєві обставини шляхом отримання якісних соціальних послуг та допомоги з боку держави. Тільки створюючи щось нове, розвиваючи його, можна викорінити негативні соціальні явища в суспільстві, максимально підтримати сім'ї та максимально зменшити кількість дітей в інституціях.

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ІНСТИТУЦІЙНОГО ДОГЛЯДУ ДІТЕЙ ЯК ВАЖЛИВИЙ КОМПОНЕНТ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Здобутки та недоліки реформування державних закладів цілодобового перебування дітей в Україні

Перші підсумки реформування закладів інституційного догляду дітей в Україні підвели посадовці, науковці, громадські діячі наприкінці впровадження першого етапу. Результати були невтішними, не вдалося зробити те, що планувалось, отримані результати не дали міцного підґрунтя для подальшого реформування. Серед причин МСП названо занадто швидкий темп, який визначила Україна. Деякі країни йшли до цього не одне десятиліття.

Серед недоліків реформи визначено неузгодженість дій між вищими державними органами (у тому числі міністерствами), між вищими органами державної влади та органами державної й місцевої влади на місцях (30).

Відсутність очікуваних результатів була викликана ще й тим, що одночасно в країні проводилось декілька реформ: децентралізація, деінституалізація, реформування закладів освіти, тощо. Не до кінця сформовані органи влади в громадах, не могли в повній мірі проводити реформування. Разом з тим, закриваючи одні заклади освіти інтернатного типу, відкривались інші, які фактично нічим не відрізнялись від попередніх, лише назвою. Таким чином, реформування закладів інституційного догляду дітей не запрацювало в цілому.

Таблиця 3.1 – Результати реформування закладів інституційного догляду

Позитивні аспекти реформування	Негативні аспекти реформування
Частково скорочено кількість закладів інституційного догляду за дітьми	Відбулось технічне зменшення кількості закладів або зменшення кількості дітей у них
Перепрофілізація існуючих закладів-інституцій	Не відбулося істотних змін у якості надання послуг дітям у «нових» закладах

Збільшення кількості сімей патронатних вихователів	Недостатня кількість прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу
Створення нових державних інституцій	Неузгодженість дій між державними органами
Залучення міжнародного фінансування інституалізації реформи	Відсутність дієвої підтримки сімей з дітьми
Збільшення інклюзивних класів, упровадження інклюзивного навчання в закладах освіти	Низький рівень добробуту населення – відсутність можливості забезпечити належні умови для дітей

Джерело: аналіз зроблений на підставі висновків експертів, аналітичної документації, власного досвіду автора.

Успішність реалізації будь-якої реформи напряму залежить від злагодженої роботи складових державного механізму системи захисту прав дітей. Одне Міністерство соціальної політики не в змозі це зробити самотужки, точно так само як і служба у справах дітей. Кожна громада має подбати у межах власного ресурсу про добробут мешканців громади, залучити зовнішні ресурси. Упровадження реформи – це спільна відповідальність держави та громад.

3.2. Аналіз ситуації впровадження реформи деінституалізації в регіоні, діяльність Управління «Служба у справах дітей» Сумської міської ради в сфері забезпечення прав дітей на проживання в сімейному оточенні, шляхи її удосконалення. Забезпечення розвитку та підтримки альтернативних форм сімейного виховання дітей (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, патронат)

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України від 09.08.2017 № 526-р «Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу» на рівні Сумської області та Сумської міської територіальної громади було створено робочі групи із представників усіх галузей, які працюють у сфері захисту прав дітей (служба у справах дітей, освіта, медицина, поліція, соцзахист, тощо), які розробили регіональний План заходів з реалізації I етапу Стратегії в Сумській області та План дій з реформування системи інституційного догляду і виховання дітей на території Сумської міської територіальної громади на 2020-2026 роки, затверджений рішенням виконавчого комітету сумської міської ради від 30.12.2020 № 626.

На початок впровадження реформи кількість дитячого населення області становило 164 760 дітей, у Сумській МТГ – 44 936 дітей. На початок 2018 року дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах по області було 783, у СМТГ – 45 осіб. Аналізуючи статистичні дані бачимо тенденцію до збільшення кількості дітей, які потрапили у складні життєві обставини, особливо по області. Щорічно дітей СЖО стає більше на 25-30%. Основна причина, через яку дитина та її родина потрапляють у складні життєві обставини – погіршення соціально-економічної ситуації в країні. Аналітична картина по місту Суми представлена у схемі нижче.

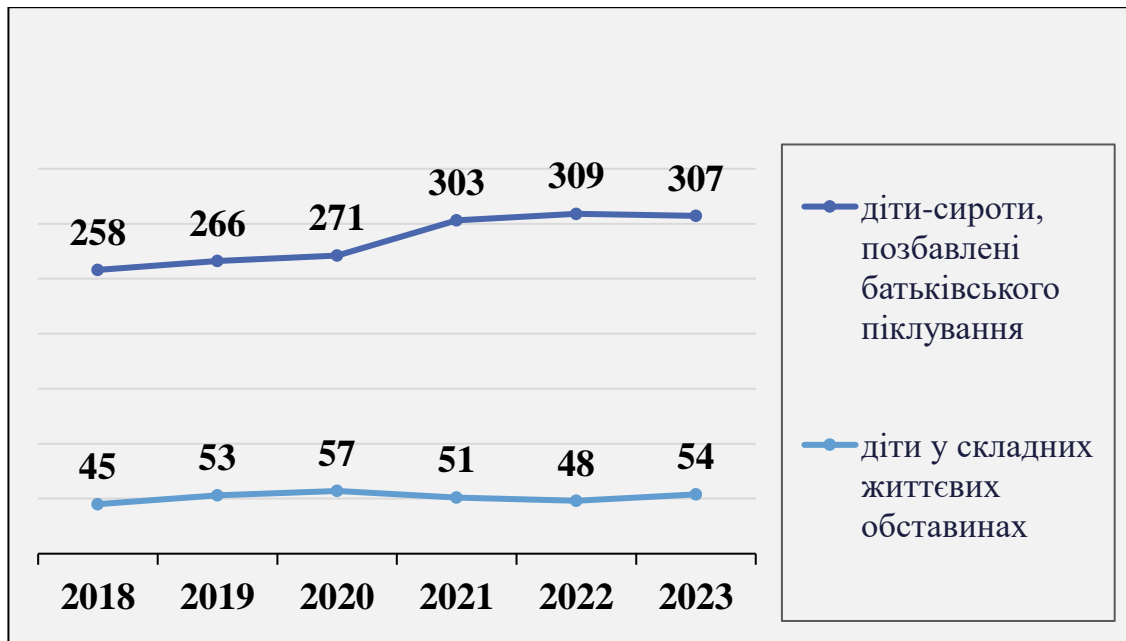

Рисунок 3.1 – Кількість дітей на первинному обліку Управління «Служба у справах дітей» СМР.

Джерело: узагальнено автором на підставі звітно-аналітичної документації Управління.

Це цифри, які зафіксовані на кінець календарного року. Проте, під час аналізу ситуації необхідно брати до уваги те, скільки дітей поставлено на облік як таких, які потрапили у складні життєві обставини, та скільки було знято з обліку за поточний період. Тому, фактично кількість дітей СЖО на 50-75% більша за рік, ніж на обліку на кінець року.

Аналізуючи ситуацію по СМТГ, можемо зробити висновок, що суттєво за останні кілька років, з моменту впровадження реформи ДІ, кількість дітей СЖО залишається фактично незмінною. Це може свідчити про те, що істотно не зростає якість надання соціальних послуг у громаді. Причому, спостерігається негативна тенденція, коли в родинах СЖО збільшується кількість дітей, народжуються нові діти, а батьки не змінюють свій спосіб життя. Навіть, коли їх позбавляють батьківських прав, а їх дітей усиновлюють інші громадяни. І, здавалося б, можна було б зробити висновки, привести до ладу своє життя та створити належні умови для новонародженої дитини. Проте, такі зміни в поведінці батьків – велика рідкість.

Законодавством України передбачено наступні форми сімейного влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування:

усиновлення, опіка, прийомні сім'ї (34) та дитячі будинки сімейного типу (35). Альтернативною формою влаштування є патронат.

Через недостатню кількість патронатних сімей, прийомних сімей та ДБСТ, значна кількість дітей потрапляє до закладів інституційного догляду. Майже завжди до інституції потрапляють новонароджені діти, яких покинули батьки. У нас в області функціонує єдиний державний заклад для дітей віком до трьох років – Сумський обласний спеціалізований будинок дитини. Цей заклад підпорядкований МОЗ. Згідно з законодавством діти мають перебувати в ньому до трьох років, а потім, якщо їх нікуди не вдалося влаштувати, переводять до іншого закладу - Сумський дитячий будинок ім. С.П.Супруна (для дітей від 4 до 18 років) або іншого закладу інтернатного типу. Як показує практика, в СОСБД діти, які мають значні порушення у стані здоров'я, перебувають значно довше тут, бо їх нікуди влаштувати надалі – в області відсутні такі заклади.

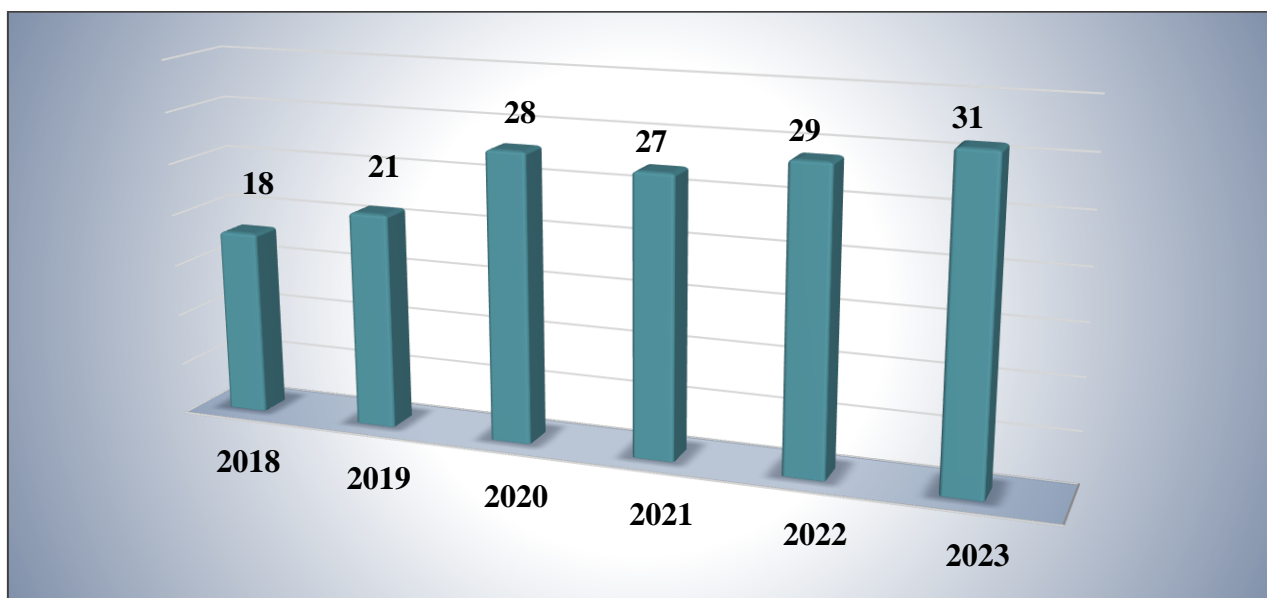

Рисунок 3.2 – Кількість дітей, які потрапили у складні життєві обставини та перебували в державних закладах.

Джерело: узагальнено автором на підставі звітно-аналітичної документації Управління.

Досліджуючи питання влаштування дітей до сімейних форм виховання із закладів інституційного догляду, слід відмітити, що з закладів, у яких перебування дітей обмежене віком (Сумський обласний спеціалізований будинок дитини) та терміном

(центри соціально-психологічної реабілітації дітей області до 9 місяців) влаштування відбувається максимально, якщо є для цього підстави (діти мають статус позбавлених батьківського піклування). Зовсім інша картина в закладах інституційного догляду, де діти можуть знаходитись до 18 років. Влаштування відбувається вкрай рідко, тут «березуть» кожну дитину.

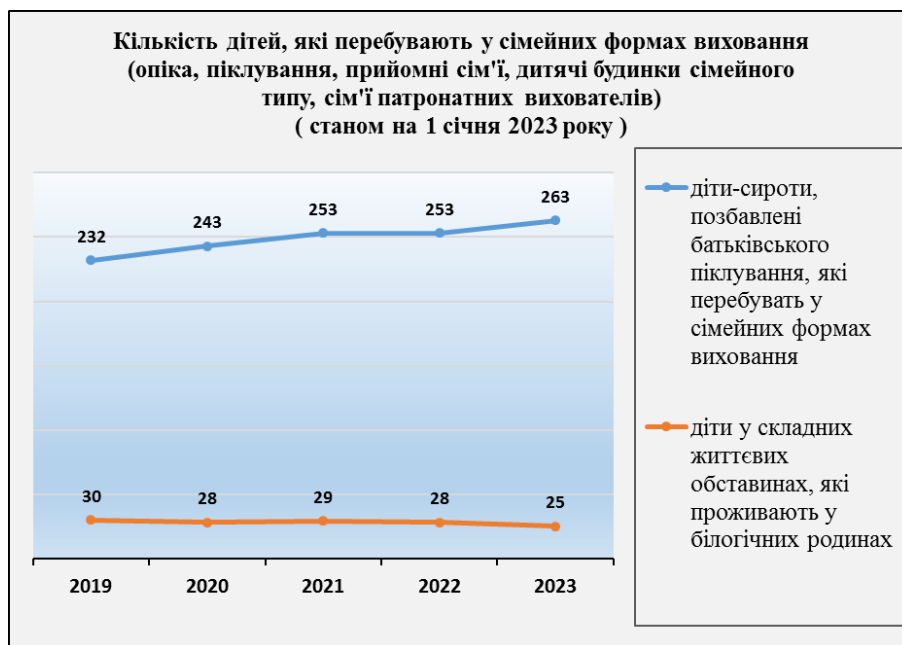

Рисунок 3.3 – Кількість дітей, влаштованих у сімейні форми виховання.

Джерело: узагальнено автором на підставі звітної-аналітичної документації Управління.

Рисунок 3.4 – Кількість статусних дітей у державних закладах.

Джерело: узагальнено автором на підставі звітно-аналітичної документації Управління.

Окрім дітей СЖО, у заклади інституційного догляду Управління «Служба у справах дітей» СМР влаштовує дітей, яких батьки покинули у закладах охорони здоров'я, які за станом здоров'я потребують особливого медичного догляду, дітей, які залишились без батьківського піклування, великі родинні групи, тощо.

З метою реалізації Плану дій, недопущення потрапляння дітей у заклади інституційного догляду та надання дітям послуги з догляду, реабілітації та виховання у Сумській МТГ у 2018 році запроваджено послугу з патронату над дитиною. Було створено 4 сім'ї патронатного вихователя, підписано відповідні договори. В Україні патронат з'явився ще у 2009 році. Патронатні вихователі – це спеціально підготовлені люди, які отримують за свою роботу заробітну плату (5 прожиткових мінімумів на місяць) та соціальні виплати на кожну влаштовану дитину (2,5 прожиткових мінімуму на дитину відповідного віку). Саме патронат мав замінити центри реабілітації та будинки дитини. Його головна мета - надання допомоги дітям, які опинилися у складних обставинах, та їх батькам у подоланні складних життєвих обставин. Термін перебування дитини в сім'ї, згідно законодавства, становить до 3 місяців, у виключних випадках до 6 місяців. Під час дії воєнного стану в Україні строк перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, виходячи із найкращих інтересів дитини, може бути продовжено до кінця його дії і місяць після нього (36).

Досліджуючи функціонування послуги з патронату у Сумській МТГ, бачимо, що в середньому в одній патронатній сім'ї перебуває 2-3 дітей за рік. Усього 6-8 дітей мають можливість скористатись цією послугою в громаді. А потреба громади у патронаті є значно більшою. Тому, значна кількість дітей все ж таки продовжує влаштовуватись до державних закладів. Управління та СМР протягом останніх років активно працювали над розширенням цієї послуги, але бажаючих стати патронатним вихователем фактично не має. У січні 2022 року було підписано договір ще з однією патронатною сім'єю, однак через воєнні дії вона так і не зафункціонувала.

Під час дослідження встановлено, що однією з головних причин, через яку люди відмовляються бути патронатною сім'єю є не до кінця усвідомлення обсягу та змісту послуги з патронату. Отримавши першу консультацію, люди більше не приходять до Управління, вони передумують.

Провівши аналіз результативності функціонування патронату в м. Суми, встановлено, що за 5 років, лише 2 дітей повернулись у біологічні родини, що становить 8% від загальної кількості дітей. Батьки інших дітей були позбавлені батьківських прав, а діти влаштовані під опіку, дитячі будинки сімейного типу, усиновлені (20 %).

Ця форма як ніяка інша є ефективною альтернативою виховання дитини в родині, а не в закладі інституційного догляду. Для дітей важливо отримати досвід перебування в родині, у якій про неї турбуються, забезпечують базові потреби і не тільки (37).

Таблиця 3.1 - Розвиток послуги з патронату по Сумській області

Роки	Кількість сімей патронатних вихователів	Кількість влаштованих дітей
2018 рік	4	4
2019 рік	9	23
2020 рік	7	22
2021 рік	12	18
2022 рік	12	19
2023 рік	13	21
Всього	13	107

Джерело: статистичну інформацію взято з сайту ССД СОДА.

Дослідження показало, що у Сумській міській територіальній громаді функціонує недостатня кількість прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу. Потреба у 2-3 рази є більшою, ніж їх кількість. У більше половини ПС виховується по одній дитині, хоча є можливість узяти ще декілька дітей. Причиною небажання це зробити є неготовність прийомних батьків узяти на себе відповідальність за дітей.

Згідно з статистичними даними за останні 5 років кількість прийомних сімей у Сумській міській територіальній громаді зменшилась на 25%, з 12 у 2019 році до 9 у 2022 році. Лише у 2023 році вдалося створити 3 нові прийомні сім'ї та влаштувати до них 4 дітей. За останні три роки у громаді не створено жодного нового ДБСТ.

Рисунок 3.5 – Кількість прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу у СМТГ.

Джерело: узагальнено автором на підставі звітно-аналітичної документації Управління.

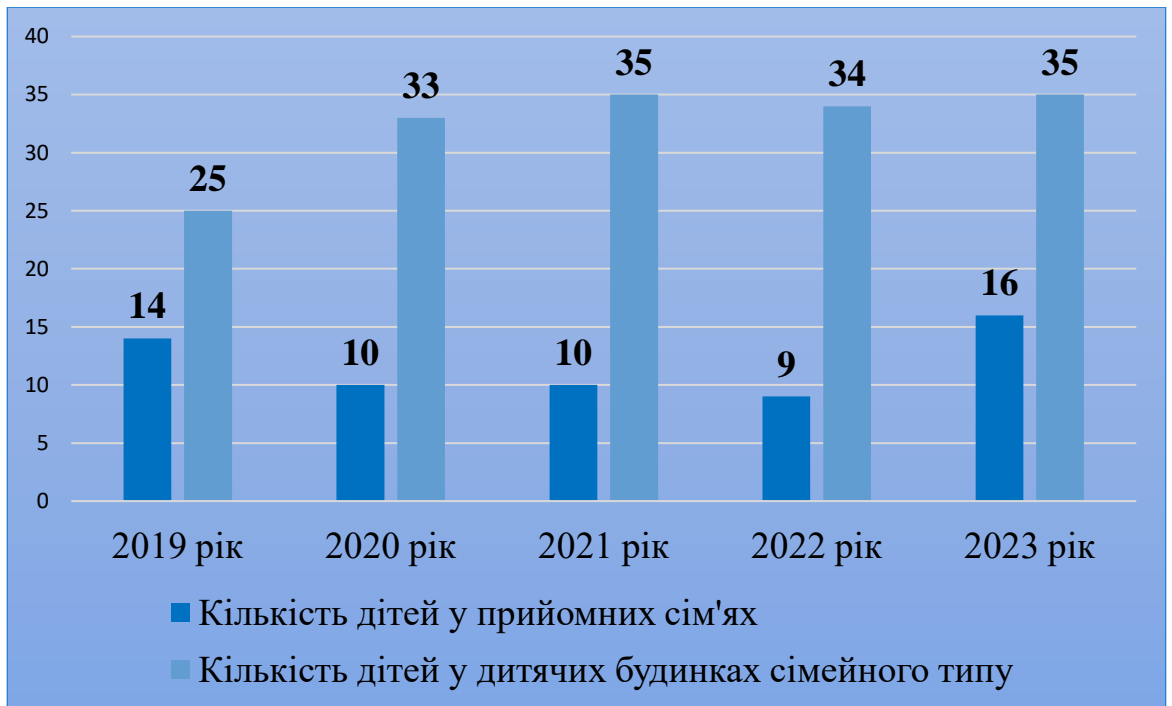

Рисунок 3.6 – Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування у прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу у СМТГ.

Джерело: узагальнено автором на підставі звітно-аналітичної документації Управління.

Спостерігається тенденція до того, що родина бере одну дитину, при можливості взяти 3-4 дитини. Кількість дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського не зменшується. Залишається стабільною цифра дітей, які потрапили у складні життєві обставини. У закладах інституційного догляду перебуває 10-15% дітей, які можуть бути влаштовані до сімейних форм виховання. Проте є ряд причин, через які цього не відбувається. Це: стан здоров'я дитини, не всі готові взяти сімейну групу дітей з 3-6 осіб, тощо.

Як бачимо ситуація за останні роки з розвитком сімейних форм виховання фактично залишається незмінною. Щороку створюються нові ПС, проте так точно перестають функціонувати 1-2 прийомні родини за рік.

З метою підтримки ПС, ДБСТ передбачено привітання цінним подарунком новостворених сімей, вітання з ювілеєм, проведення святкових заходів (12 на рік). Сумською міською радою у 2019, 2021 році за кошти субвенції з державного бюджету та місцевого для ДБСТ придбано 2 будинки, облаштовано меблями та побутовою технікою.

Що стосується такої форми сімейного виховання як опіка, то 99% дітей, які перебувають під опікою – це діти, які пов’язані родинними зв’язками з опікунами та піклувальниками (бабусі, дідусі, тітки, дядьки, брати, сестри, тощо). У той же час близько 80% дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування перебувають під опікою та піклуванням.

У 2023 році значно покращилась ситуація з усиновленням дітей у Сумській МТГ, за 10 місяців усиновлено 12 дітей, подано позови ще відносно 3. У 2022 році – усиновлено 5 дітей, 2021 році – 14. Позитивним є те, що усиновлювати почали люди, які вже мають одну, дві дитини, і значно виріс вік усиновлених дітей (8, 10, 12 років).

У січні-лютому 2023 року Управлінням проведено опитування серед мешканців Сумської міської територіальної громади що підтримки дітей, які потрапили у складні життєві обставини та залишились без піклування батьків. Усього узяло участь 100 респондентів віком від 23 до 68 років, зокрема 21 чоловік та 79 жінок. 78% опитаних мали родину та власних дітей. 9% опитаних пенсійного віку, 91 % працює. У всіх опитаних є умови для проживання хоча б однієї дитини.

Таблиця 3.2 – Результати анкетування населення СМТГ.

№ з/п	Питання	Кількість позитивних відповідей «так»	Кількість негативних відповідей «ні»	Кількість респондентів, які не визначились
1	Чи потрібні в державі інтернати, будинки дитини?	15/15%	80/80%	5/5%
2	Чи в інтересах дитини перебування в державному закладі?	2/2%	95/95%	3/3%

3	Чи відомі вам альтернативні форми влаштування дітей, окрім державних?	28/28%	70/70%	2/2%
4	Чи готові ви взяти у свою родину дитину, яка потрапила у складні життєві обставини?	20/ 20%	76/76%	4/4%
5	Вкажіть причину, чому?			
6	Чи знаєте, що таке патронат?	12/12%	88/88%	0
7	Чим допомагали ви таким дітям?	9/9%	91/91%	0

Джерело: анкету розроблено та узагальнено автором.

За результатами опитування, 95% вважають, що перебування дітей в закладах інституційного догляду їм не на користь і таких закладів має бути якомога менше. Проте, є чітка позиція і не готовність взяти дитину в свою родину. Серед причин, респонденти називають психологічну та соціальну неготовність взяти дитину, стикнутись з можливими майбутніми проблемами дитини. Більшість опитаних людей не знають про сімейні форми виховання (прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу) і лише деяким відомо про послугу з патронату над дитиною. Це свідчить про необхідність підготовки наших громадян до надання допомоги дітям. Дуже прикро, що 91 % опитаних жодного разу не допомагав дітям, які потрапили у складні життєві обставини та залишились без батьківського піклування.

Аналізуючи діяльність держави, Управління «Служба у справах дітей» бачимо, що зміни у реформуванні закладів інституційного догляду мають відбуватись як на державному, так і місцевому рівнях. На шляху удосконалення діяльності варто звернути увагу на:

- розширення та покращення якості соціальних послуг у громаді;
- побудувати малий груповий будинок у громаді, де б виховувались діти від 3 до 18 років у максимально наближених до сімейних форм виховання (у

Сумській МТГ розроблено проєкт будівництва МГБ, проте поки не виділено для нього земельної ділянки);

- забезпечити підтримкою родини, у яких є діти з інвалідністю, багатодітні родини, щоб не було перевантаження батьків;

- залучити до надання соціальної, психологічної допомоги дітям та сім'ям міжнародні, благодійні організації;

- відпрацювати на практиці дієві механізми допомоги родинам відповідно до їх потреб;

- привести у відповідність до норми кількість спеціалістів служб, фахівців з соціальної роботи;

- запровадити участь громади у співфінансуванні закладів інституційного догляду;

- забезпечити дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування житлом;

- уповадити в громаді нові соціально-спрямовані програми.

Досліджуючи питання захисту прав дітей з позиції «кожній дитині – родина», слід зазначити, що у громади є реальні можливості на шляху реформування закладів інституційного догляду, які, по суті, не потребують фінансових витрат громади. Необхідно максимально використати вже існуючі ресурси та популяризувати сімейні форми виховання дітей. Так, необхідно створити банк установ, організацій, закладів з переліком послуг, які може отримати родина та діти. Розмістити цю інформацію у всіх можливих інстанціях, ресурсах. Для підвищення ефективності надання соціальних послуг, узгодження дій – організувати спільні наради дотичних установ. Тоді результат буде більш суттєвим та помітним. Залучати до підтримки сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах благодійників, міжнародні та громадські організації, волонтерів – спільна робота – якісна та суттєва допомога. Протягом останніх років Управління «Служба у справах дітей» СМР тісно співпрацює з ЮНІСЕФ, ГО «Жіночий консорціум України», ГО «Сучасні жінки України», ГО «Доступний простір», ГО «Народна самооборона» (м. Львів), БФ «Небо надії», Лігою сучасних жінок України, Асоціацією арт-терапевтів України, тощо. Така

співпраця надає змогу підтримати родини матеріально (гуманітарна допомога) та психологічно.

Під час проходження практики, мною була поставлена мета знайти людей, які б виявили бажання стати патронатним вихователем або прийомними батьками. Досягнуто гарних результатів: колегою по роботі створено прийомну сім'ю і вже влаштовано маленьку дитину, на остаточному етапі (навчання в Обласному центрі соціальних служб) проходження шляху до створення ПС знаходяться два «знайдені» кандидати (лікар-кардіолог та спеціаліст структурного підрозділу СМР). Тобто, кожному з нас необхідно працювати на результат, досягати поставленої мети і тоді ми матимемо значні успіхи у реформуванні системи захисту прав дітей в громаді, державі і майже не буде батьківських дітей у закладах інституційного догляду.

ВИСНОВКИ

Питання захисту прав та законних інтересів дітей потребує постійного оновлення та удосконалення. Сьогодні воно набуло стратегічного значення для більшості країн світу, у тому числі і для України. Наша держава ратифікувала міжнародні законодавчі акти, узяла на себе відповідальність за забезпечення права кожної дитини на проживання в сімейному оточенні.

На прикладі найрозвиненіших країн Європи можна побачити, що вирішення питання захисту прав дитини має комплексний, системний характер. До того ж система захисту прав дітей ґрунтується на інтересах як однієї дитини, так і дитячого населення країни взагалі, з урахуванням національних інтересів та традицій держави.

Україна у 2023 році вкотре повернулася до вирішення проблем захисту дитинства, оновила державну стратегію, розставила пріоритети та актуалізувала кінцеву мету реформування. Сподіваємось на позитивні зміни та результати.

Безсумнівно необхідно переглянути механізми надання допомоги сім'ям та дітям у різноманітних життєвих ситуаціях, щоб уникнути в подальшому роз'єднання дитини з родиною. Залишається актуальним питання зміни підходів до реформування закладів інституційного догляду. Держава повинна стати прикладом дотримання, передбачених законодавством гарантій у сфері захисту прав дітей. Щоб усі державні і недержавні інстанції, суспільство повести за собою, і щоб у кожного громадянина України не виникало питання «Чому в законі написано так, а на практиці зовсім інше? Чому гарантоване право не має механізму реалізації?». Кожен з нас має нести особисту, професійну, громадянську відповідальність за недотримання та порушення прав дитини.

Аналізуючи систему захисту прав дитини в Україні є зрозумілим, що ми на правильному шляху, є комплексне розуміння проблем, які існують в державі. Наша держава пройшла довгий історичний шлях, як і більшість країн Європи, на шляху до змін. Ми прагнемо, щоб наші діти жили в добробуті, відчували батьківську любов та турботу, захист та безпеку. Нам потрібно обрати дієві шляхи, спільно узгоджено діяти в інтересах дітей.

Досліджуючи систему реформування закладів інституційного догляду та виховання дітей, встановлено їх негативний вплив на формування людини як цеглинки суспільства. Сама наявність у державі такої кількості закладів суперечить поняттю «захист прав дитини». Маємо використати колосальний міжнародний досвід допомоги дітям, популяризувати та розвивати сімейні форми виховання дітей, розширювати мережу сімей патронатних вихователів. Одночасно у кожній громаді має бути сформована комплексна модель надання допомоги родинам, які потрапили у складні життєві обставини, підтримка сім'ї – дієва профілактика вилучення дитини з родини.

Незважаючи на весь негативний вплив закладів інституційного догляду на дітей, слід пам'ятати, що є незначний відсоток дітей, який потребує особливого догляду та турботи, є такі діти, які не можуть перебувати, поки що, у сім'ях. Виходячи із найкращих інтересів дітей мають існувати заклади паліативного догляду за дітьми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бусел В. Т. (Ред.). (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови (8-ме вид.). (с. 193). Київ: Перун. (дата звернення: 20.10.2023р.).
2. Скакун О.Ф. (Ред.). (2001). Теорія держави і права. Харків: Консум, URL: https://pidru4niki.com/84511/pravo/teoriya_derzhavi_i_prava (дата звернення: 28.10.2023).
3. Опольська Н.М. (2019). Права дитини в Україні: монографія (2-ге вид.). Вінниця: ВНАУ. URL: <http://repository.vsau.org/getfile.php/22618.pdf> (дата звернення: 24.10.2023).
4. Темченко О. (2010). Зародження соціальної функції держави у сфері охорони дитинства. Віче. № 19 С. 28-31. Київ. URL: <http://veche.kiev.ua/journal/2222/> (дата звернення: 14.11.2023).
5. Денисюк О. М. (2003). Роль просвітницьких товариств та громадських організацій кінця XIX – початку XX ст. у попередженні бродяжництва та бездоглядності дітей: Український соціум. № 1(2). (с. 129–136). (дата звернення: 20.10.2023).
6. Козюбра М.І. (Ред.). (2015) Загальна теорія права. (с. 392). Київ: Ваіте.
7. Канторович Я.А. (Ред.). Закони про дітей: збірник діючих постанов.
8. Цибуліна І. В. (2006). Державна політика у сфері забезпечення захисту прав дитини в Україні: дис... канд. наук з держ. упр.: Харківський регіональний ін-т держ. управління Національної академії держ. управління при Президентові України. Харків, 224 арк.: рис., табл. — Бібліогр.: арк. 161-171.
9. Освітній проєкт На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/urok-na-temu-pravo-ponyattya-principi-ide-zasadi-pravovo-derzhavi-znachennya-pravosvidomosti-i-pravovo-kulturi-182791.html#:~:text=> (дата звернення: 24.10.2023).
10. Захист прав та інтересів дітей – це євроінтегація. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zahist-prav-ta-interesiv-ditey-tse-evrointegratsiya> (дата звернення: 20.11.2023).
11. Олійник А. (2021). Сучасні виклики та актуальні проблеми захисту прав та інтересів дітей у цивільних та сімейних справах в умовах воєнного стану.

Верховний суд, Постанова КЦС ВС від 01 квітня 2020 року, справа № 234/19213/17, провадження № 61-16113св1, URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Zahist_ditei_voen_stan.pdf (дата звернення: 24.10.2023).

12. Цвік М.В., Петришина О.В. (2008) Загальна теорія держави і права. Підручник. Харків: Право, с. 584, URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI_2009/TEorijaDerjav_2009.pdf (дата звернення 20.11.2023).

13. Конвенція про права дитини. Верховна рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 17.10.2023).

14. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III., URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 17.10.2023).

15. Сімейний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 21-22, ст.135, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

16. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету міністрів України від 24 вересня 2008 р. №866, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2023).

17. Мельник Л. А. (2020). Суб'єкти державної політики у сфері захисту прав дітей. Державне управління: удосконалення та розвиток. № 1., URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1551DOI: 10.32702/2307-2156-2020.1.32> (дата звернення: 09.11.2023).

18. Конституція України (1996). Відомості Верховної Ради України, № 30, ст. 141, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2023).

19. Питання Уповноваженого Президента України з прав дитини: Указ Президента України №811/2011, URL: <https://www.president.gov.ua/documents/8112011-13443> (дата звернення: 27.10.2023).

20. Національна соціальна сервісна служба України, URL: <https://nssu.gov.ua/> (дата звернення: 09.11.2023).
21. Урядовий портал, єдиний веб-портал виконавчої влади України, веб-сайт. <https://www.kmu.gov.ua/news/rishenniam-uriadu-stvoreno-derzhavnu-sluzhbu-u-spravakh-ditei> (дата звернення 25.11.2023).
22. Міністерство соціальної політики, URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/162001005> (дата звернення: 24.10.2023).
23. Сумська міська рада. URL: <https://smr.gov.ua/uk/2016-03-14-08-10-17/informatsijni-materiali/informatsijni-materiali-sluzhbi-u-spravakh-ditej/2037-pro-robotu-komisiji-z-pitan-zakhistu-prav-ditini.html> (дата звернення: 20.10.2023).
24. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Закон України від 19.11.1992 р. № 2801-XII. Відомості Верховної Ради України, 1993, № 4, ст.19. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text> (дата звернення: 22.10.2023).
25. Положення про дитячі будинки і загальноосвітні школи-інтернати для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1629-12#n15> (дата звернення: 29.10.2023).
26. Життя без покарань дітей: Швеція першою у світі заборонила будь-як кривдити малечу. Жіночий консорціум України: веб-сайт. URL: https://wcu-network.org.ua/Zaxist_prav_dtei/news/ZHittja_bez_pokaran_dtei_Shvecja_pershoju_u_svt_zaboronila_bud-jak_krivditi_ma (дата звернення 20.10.2023).
27. Що робить Соціальна служба? URL: <https://www.informationsverige.se/uk/om-sverige/att-bilda-familj-och-leva-med-barn-i-sverige/vad-gor-socialtjansten.html> (дата звернення 21.10.2023).
28. Катеринич П. (2021). Коли тато у декреті, а вихователь з татуюваннями: як мотивують дітей у Швеції. Українська правда. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2021/01/25/243757/#:~:text=%D0%A3%20%D0%A8%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%B1%D0%B0%D1%82%D1%8C%D0%BA%D0%B8%20%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%85%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B9,%D0%B1%D0%BB%D0%B>

[8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%BE%20%24117\)%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%8C.](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text)

29. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки: розпорядження Кабінету Міністрів. №526-р. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80#Text> (дата звернення: 18.10.2023).

30. Деінституалізація системи виховання дітей, які залишились без батьківської опіки в Україні: результати та перспективи. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/2018_Dopovid_DI_1_variant_03_21%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/2018_Dopovid_DI_1_variant_03_21%20(3).pdf) (дата звернення: 19.10.2023р.).

31. Деінституціалізація та трансформація послуг для дітей. Київ: Видавничий дім «Калита» 2009 р. 193 с. (дата звернення: 20.10.2023).

32. Україна для кожної дитини: презентовано проєкт Стратегії забезпечення права кожної дитини в Україні на зростання в сімейному оточенні. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23230.html?PrintVersion> (дата звернення 25.11.2023).

33. Котляр А. У Мінсоцполітики назвали п'ять ключових завдань у сфері захисту прав дітей в Україні. Дзеркало тижня. (2017). № 6. С. 23. https://zn.ua/ukr/UKRAINE/u-minsocpolitiki-nazvali-p-yat-klyuchovih-zavdan-u-sferi-zahistu-prav-ditey-v-ukrayini-244275_.html/ (дата звернення: 24.10.2023).

34. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю Постанова Кабінету міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2023).

35. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу Постанова Кабінету міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text> (дата звернення: 24.10.2023).

36. Деякі питання захисту прав дитини та надання послуги патронату над дитиною: Постанова Кабінету міністрів України від 20 серпня 2021 р. № 893.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.10.2023).

37. Захист прав та інтересів дітей – це євроінтегація. Міністерство юстиції України. URL: <https://minjust.gov.ua/m/zahist-prav-ta-interesiv-ditey-tse-evrointegratsiya>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

SWOT – аналіз Програма з реалізації Конвенції ООН про права дитини Сумської міської територіальної громади на 2022-2024 роки.

Профіль макрооточення

Фактори середовища	Важливість для сфери управління А	Вплив на суб'єкт управління В	Спрямованість впливу С	Ступінь важливості Д=А*В*С
1. Забезпечення оптимального функціонування цілісної системи соціально-правового захисту дітей	3	2	-1	-6
2. Соціально-економічна нестабільність (недостатній рівень життя)	2	2	-1	-4
3. Ріст соціально-негативних явищ в суспільстві	3	3	-1	-9
4. Збільшення кількості дітей, які потребують соціального захисту як в сім'ї, так дітей, які опинились поза її межами	3	2	-1	-6
5. Занепад «інституту сім'ї»	2	2	-1	-4
6. Низький рівень батьківської компетентності	2	1	-1	-3
7. Зростання рівня безробіття.	2	2	-1	-4
8. Недостатній рівень бажаючих взяти на виховання дитину, яка залишилась без батьківського піклування.	2	2	-1	-4
9. Наявність державних закладів, які відповідають/задовольняють потреби кожної дитини	2	2	-1	-4
10. Здійснення матеріальної підтримки сімей, які виховують дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини	2	3	-1	-6

Профіль безпосереднього оточення

Фактори середовища	Важливість для сфери управління А	Вплив на суб'єкт управління В	Спрямованість впливу С	Ступінь важливості Д=А*В*С
--------------------	-----------------------------------	-------------------------------	------------------------	-------------------------------

1. Збільшення державного фінансування соціально-спрямованих цільових програм.	2	2	1	4
2. Відсутність у міському бюджеті фінансування соціально-гарантованих стандартів державою.	3	3	-1	-9
3. Невідповідність державним стандартам кількості соцпрацівників в громаді.	2	2	-1	-4
4. Несприятлива тенденція щодо збільшення кількості соціально-неблагополучних родин.	3	3	-1	-9
5. Створення альтернативних форм сімейного виховання дітей.	2	2	-1	-4
6. Наявність державних установ тимчасового перебування сімей з дітьми, які потребують екстреної соціальної допомоги.	3	3	1	9
7. Відсутність постійного доходу родини.	2	2	-1	-4
8. Збільшення кількості сімейних форм виховання та дітей в них.	3	3	1	9
9. Оптимізація функціонування державних закладів інституційного догляду за дітьми	2	2	-1	-4
10. Залучення національних та міжнародних інвесторів	2	2	-1	-4

Профіль внутрішнього середовища

Фактори середовища	Важливість для сфери управління А	Вплив на суб'єкт управління В	Спрямованість впливу С	Ступінь важливості $D=A*B*C$
1. Відсутність міських закладів соціально-правового захисту дітей.	2	2	-1	-4
2. Зниження рівня зайнятості населення	3	2	-1	-6
3. Низька оплата праці більшості населення громади	2	2	-1	-4
4. Збільшення кількості дітей, які потребують соціального захисту як в сім'ї, так дітей, які опинились поза її межами	3	3	-1	-9
5. Недостатня підтримка «інституту сім'ї», популяризація сімейних форм виховання.	2	2	-1	-4

6. Низький рівень мотивації щодо підвищення власної батьківської компетентності	2	2	-1	-4
7. Недостатній рівень поінформованості населення щодо захисту прав дітей	2	2	-1	-4
8. Недостатня кількість державних закладів, які відповідають/задовольняють потреби кожної дитини	2	2	-1	-4
9. Збільшення видатків з міського бюджету на підтримку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини	3	2	1	6
10. Кваліфіковане кадрове забезпечення соціалузі.	3	2	1	6
11. Значний обсяг надання соціальних послуг сім'ям з дітьми.	2	2	1	4

SWOT-матриця

	Внутрішні фактори	
	Сильні сторони	Слабкі сторони
Зовнішні фактори	<p>1. Збільшення видатків з міського бюджету на підтримку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини.</p> <p>2. Кваліфіковане кадрове забезпечення соціалузі.</p> <p>3. Значний обсяг надання соціальних послуг сім'ям з дітьми.</p>	<p>1. Відсутність міських закладів соціально-правового захисту дітей.</p> <p>2. Зниження рівня зайнятості населення</p> <p>Низька оплата праці більшості населення громади.</p> <p>3. Недостатня підтримка «інституту сім'ї», популяризація сімейних форм виховання.</p> <p>4. Збільшення кількості дітей, які потребують соціального захисту як в сім'ї, так дітей, які опинились поза її межами.</p>

<p align="center">Можливості</p> <p>1.Збільшення державного фінансування соціально-спрямованих цільових програм. 2.Наявність державних установ тимчасового перебування сімей з дітьми, які потребують екстреної соціальної допомоги. 3.Збільшення видатків з міського бюджету на підтримку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини.</p>	<p align="center">Стратегічні можливості СіМ:</p> <p>на основі приведення у відповідність державного та місцевого фінансування (із залученням міжнародних інвестицій) до реалізації гарантованих державою соціальних стандартів у сфері захисту дітей дасть змогу знизити соціальні ризики в громаді та потенційно підвищить рівень життя населення.</p>	<p align="center">Стратегічні можливості СліМ:</p> <p>на основі приведення у відповідність державного та місцевого фінансування (із залученням міжнародних інвестицій) до реалізації гарантованих державою соціальних стандартів у сфері захисту дітей створити міський соціальний заклад для дітей, забезпечувати першим робочим місцем випускників, соціальним житлом.</p>
<p align="center">Загрози</p> <p>1. Несприятлива тенденція щодо збільшення кількості соціально-неблагополучних родин та низький рівень батьківської компетентності. 2. Відсутність у міському бюджеті фінансування соціально-гарантованих стандартів державою. 3.Збільшення кількості дітей, які потребують соціального захисту як в сім'ї, так дітей, які опинились поза її межами.</p>	<p align="center">Стратегічні можливості СіЗ:</p> <p>мобілізувати увесь наявний потенціал соціально-економічного розвитку громади для надання якісних соціальних послуг.</p> <p>Створювати альтернативні заклади виховання дітей, запровадження європейських стандартів соціального захисту дітей.</p>	<p align="center">Стратегічні можливості СліЗ:</p> <p>на основі національних та міжнародних грантів впровадити комплексну програму реалізації соціальних стандартів у сфері захисту дітей і «інституту сім'ї» вцілому.</p>

Матриця можливостей

Ймовірність використання можливостей	Вплив можливостей на організацію		
	сильний	помірний	слабкий
Висока ймовірність	Збільшення державного фінансування соціально-спрямованих цільових програм.	Поле «ВП»	Поле «ВСл»
Середня ймовірність	Наявність державних установ тимчасового перебування сімей з дітьми, які потребують екстреної соціальної допомоги.	Збільшення видатків з міського бюджету на підтримку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини.	Поле «ССл»

Низька ймовірність	Поле «НС»	Поле «НП»	Поле «НСл»
--------------------	-----------	-----------	------------

Ймовірність реалізації загрози	Загрози			
	Ліквідація	Критичний стан	Тяжке становище	«Легкі удари»
Висока ймовірність	Несприятлива тенденція щодо збільшення кількості соціально-неблагополучних родин та низький рівень батьківської компетентності.	Збільшення кількості дітей, які потребують соціального захисту як в сім'ї, так дітей, які опинились поза її межами	Поле «ВТ»	Поле «ВЛ2»
Середня ймовірність	Поле «СЛ»	Поле «СК»	Відсутність у міському бюджеті фінансування соціально-гарантованих стандартів державою.	Поле «СЛ»
Низька ймовірність	Поле «НЛ»	Поле «НК»	Поле «НТ»	Поле «НЛ»

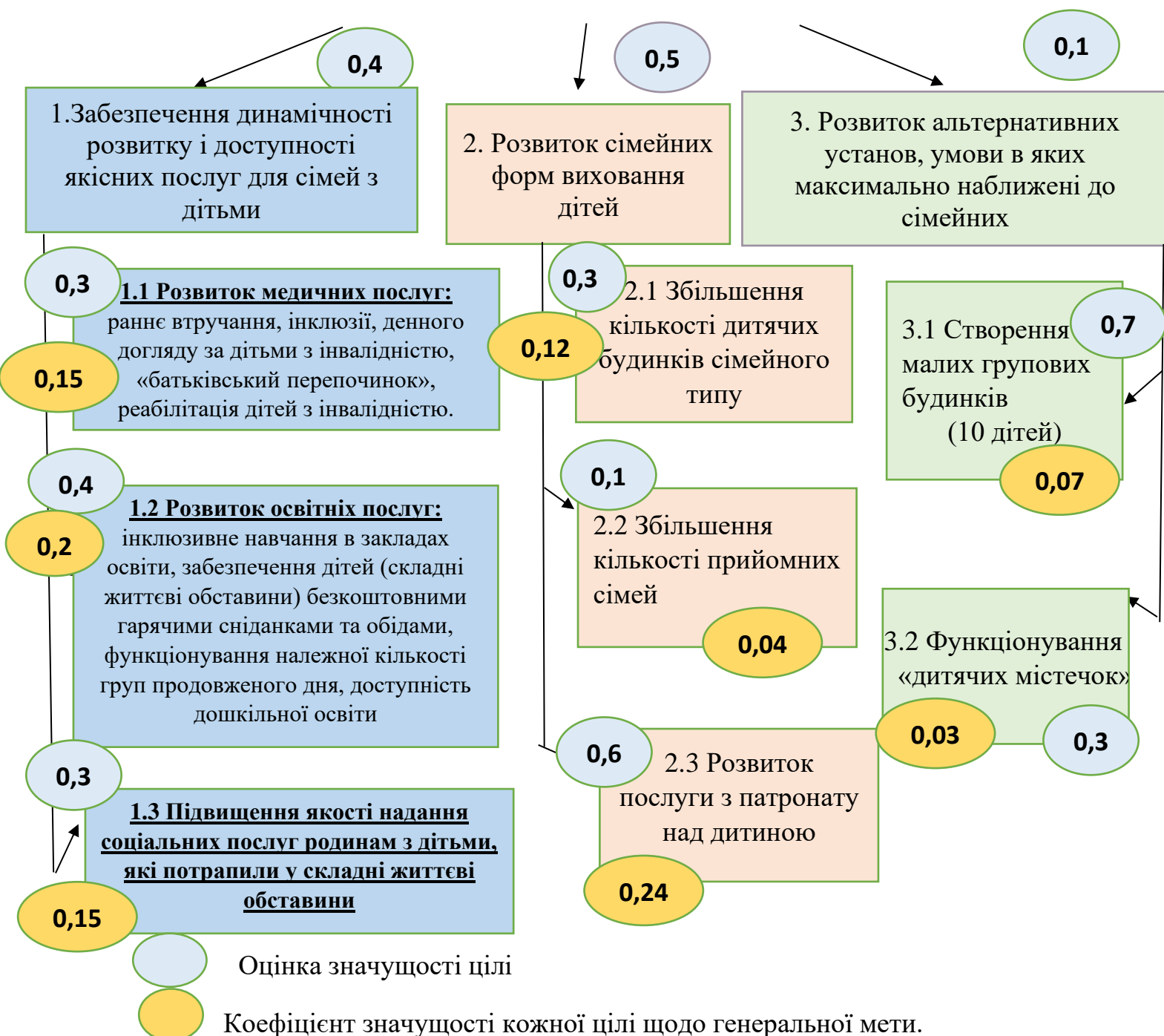
Матриця загроз

Такі можливості як збільшення державного фінансування соціально-спрямованих цільових програм та видатків з міського бюджету на підтримку дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування та дітей, які потрапили у складні життєві обставини мають важливе значення для попередження негативних соціальних тенденцій у суспільстві та сприятимуть покращенню соціальної складової життя мешканців громади. Наявність державних установ тимчасового перебування сімей з дітьми, які потребують екстреної соціальної допомоги допомагає тимчасово вирішити існуючі соціальні проблеми сімей.

Такі загрози як збільшення кількості соціально-неблагополучних родин та низький рівень батьківської компетентності, збільшення кількості дітей, які потребують соціального захисту як в сім'ї, так дітей, які опинились поза її межами становлять високий рівень соцнебезпеки для розвитку громади.

ДЕРЕВО ЦІЛЕЙ

Зменшення витрат на заклади інституційного догляду дітей (будинки дитини, дитячі будинки, інтернати, центри соціально-психологічної реабілітації дітей)

Таблиця визначення результатів реалізації цілей найнижчого рівня на основі ймовірності їх настання у відповідності з вихідними даними про фінансові витрати держави на утримання закладів інституційного догляду за дітьми та витратами, які будуть необхідні для реалізації цілі.

Ціль	Витрати на утримання закладів (медичні, освітні, соціальні) та підтримку сімейних форм, після реалізації цілей, млрд грн	Поточні витрати на утримання закладів (медичні, освітні, соціальні) та підтримку сімейних форм, млрд грн	Ймовірність реалізації цілі
1.Забезпечення динамічності розвитку і доступності якісних послуг для сімей з дітьми			
<u>1.1 Розвиток медичних послуг:</u> раннє втручання, інклюзії, денного догляду за дітьми з інвалідністю, «батьківський перепочинок», реабілітація дітей з інвалідністю	1	3	0,3
<u>1.2Розвиток освітніх послуг:</u> інклюзивне навчання в закладах освіти, забезпечення дітей (складні життєві обставини) безкоштовними гарячими сніданками та обідами, функціонування належної кількості груп продовженого дня, доступність дошкільної освіти	2	6	0,4
<u>1.3 Підвищення якості надання соціальних послуг</u>	4	3	0,3

<u>родинам з дітьми, які потрапили у складні життєві обставини</u>			
2.Розвиток сімейних форм виховання дітей			
2.1. Збільшення кількості дитячих будинків сімейного типу	2,5	2	0,3
2.2 Збільшення кількості прийомних сімей	1,3	1	0,1
2.3. Розвиток послуги з патронату над дитиною	0,6	0,3	0,6
1.3 Розвиток альтернативних установ, умови в яких максимально наближені до сімейних			
3.1.Створення малих групових будинків (10 дітей)	0,7	0,1	0,7
3.2Функціонування «дитячих містечок»	0,5	0,1	0,3

$$Ц_{11} = 1 - 3 = -2 \text{ млрд}$$

$$OP_{11} = -2 * 0,7 = -1,4 \text{ млрд}$$

$$Ц_{12} = 2 - 6 = -4 \text{ млрд}$$

$$OP_{12} = -4 * 0,4 = -1,6 \text{ млрд}$$

$$Ц_{13} = 4 - 3 = 1 \text{ млрд}$$

$$OP_{13} = 1 * 0,3 = 0,3 \text{ млрд}$$

$$Ц_1 = -2 - 4 + 0,3 = -5,7 \text{ млрд}$$

$$Ц_{21} = 2,5 - 2 = 0,5 \text{ млрд}$$

$$OP_{21} = 0,5 * 0,3 = 0,15 \text{ млрд}$$

$$Ц_{22} = 1,3 - 1 = 0,3 \text{ млрд}$$

$$OP_{22} = 0,3 * 0,1 = 0,3 \text{ млрд}$$

$$Ц_{23} = 0,6 - 0,3 = 0,3 \text{ млрд}$$

$$OP_{23} = 0,3 * 0,6 = 0,18 \text{ млрд}$$

$$Ц_2 = 0,5 + 0,3 + 0,18 = 0,98 \text{ млрд}$$

$$Ц_{31}=0,7-0,1=0,6 \text{ млрд}$$

$$OP_{31}=0,6*0,7=0,42 \text{ млрд}$$

$$Ц_{32}=0,5-0,1=0,4 \text{ млрд}$$

$$OP_{32}=0,4*0,3=0,12 \text{ млрд}$$

$$Ц_3=0,6+0,4=1 \text{ млрд}$$

Очікувані результати реалізації цілі з урахуванням ймовірності її реалізації

$$Ц_1 = -1,4 - 1,6 + 0,3 = -2,8 \text{ млрд}$$

$$Ц_2 = 0,15 + 0,3 + 0,18 = 0,53 \text{ млрд}$$

$$Ц_3 = 0,42 + 0,12 = 0,54 \text{ млрд}$$

Ефект (результат) реалізації цілей.

$$E_{11} = -2 \text{ млрд}$$

$$E_{12} = -4 \text{ млрд}$$

$$E_{13} = 0,3 \text{ млрд}$$

$$E_{21} = 0,15 \text{ млрд}$$

$$E_{22} = 0,3 \text{ млрд}$$

$$E_{23} = 0,3 \text{ млрд}$$

$$E_{31} = 0,6 \text{ млрд}$$

$$E_{32} = 0,4 \text{ млрд}$$

$$E_0 = -2 - 4 + 0,3 + 0,15 + 0,3 + 0,3 + 0,6 + 0,4 = -3,95 \text{ млрд}$$

Видатки з державного бюджету зменшаться на 3 мільярди 95 млн гривень за рахунок зменшення кількості дітей в закладах інституційного догляду і збільшення кількості дітей, які проживають у сімейних формах, у тому числі в біологічних сім'ях.